

NAPREDNA
MISEL

ČASOPIS ZA NAPREDNO KULTURO



IZDAJA IN UREJA:
DR. MIHAJLO ROSTOHAR

MCMXII.

LETO: I.

ZVEZEK: 3.

Našim naročnikom!

Pol leta že izhaja „Napredna Misel“ in vendar še velika večina naših cenjenih naročnikov doslej ni poravnala naročnine. Ker je izdajanje revije, kakor je „Napredna Misel“ združena z velikimi žrtvami, zato apeliramo na naše p. n. naročnike, da čim prej poravnajo naročnino in s tem izpolnijo svojo dolžnost, kakor jo mi izpolnjujemo napram njim.

Založništvo „Napredne Misli“.

Glasovi o „Napredni Misli“.

Iz številnih priznalnih pisem, katero je uredništvo prejelo od odličnih slovenskih mož, priobčimo le par odstavkov:

... „Napredna Misel“ je, kakor sodim po vsebini 1. in 2. številke gotovo najboljša slovenska revija, ki častno reprezentira slovensko inteligenco pred vsem kulturnim svetom. Ena številka je lepši ko druga. Le naprej po začrtani poti. (Dr. L.)

... Z največjim zanimanjem sem bral „Napredno Misel“. Pa reči moram, da s takim užitkom nisem bral dosedaj še nobene slovenske revije. Ko bi se naše razumništvo le zavedalo, kaj ste ustvarili slovenskemu narodu z „Napredno Mislijo“! Bojim se, da ne najde v slovenskih naprednih krogih prave gmotne podpore, kakor jo zasluži. Pa pri nas je že tako, da kar se lepega in važnega ustvari, slovenska inteligenca s svojo brezbriznostjo ubije. Želim „Napredni Misli“ mnogo naročnikov.

(prof. S.)

„Dan“ piše: Izšla je „Napredna Misel“. Prav lepa revija ki obsega v I. zvezku 48 strani. Izhajala bo vsake dva meseca in bo stala celo leto samo 5 K. Za mal denar — mnogo vsebine. Izhaja v Krškem — izdaja jo dr. Rostohar, vseuč. docent v Pragi. „Napredna Misel“ hoče biti glasilo cele napredne kulturne struje

MLADINA.

Včasih nastanejo tudi trenotki, ko se spominjamo svoje mladine in takrat postanemo navadno zelo sentimentalni. Mladina je naš naroden ponos, mladina je naša nada, bodočnost naroda ji pravimo. Zakaj bi ji tega ne rekli? Beseda ni konj in mladini tako ugaja.

Nič nimamo proti temu, če ima kdo visoko mnenje o slovenski mladini in če ga izpove. Toda to visoko mnenje je v splošnem le izraz slavnostnega razpoloženje ob gotovih prilikah, v resnici pa ravnamo drugače. Mi imamo najboljše mnenje o slovenski mladini dotlej, dokler je popolnoma v naši oblasti. Ko pa začne mladina postajati duševno samostojnejša in samosvoja, ko nas noče več slepo poslušati, tedaj začnemo čez njo zabavljati, se norčevati in, kar je najvažnejše, zadrgnemo tudi svoj mošnjiček, da ložje argumentiramo proti njenim brezbožnim in prevratnim nazorom. V tem se zrcali vsa brutalnost in brezmejni egoizem naše naklonjenosti napram mladini.

Duševno zdrava mladina pa takorekoč instinktivno stremi za duševnim razvojem. Svoboda ji je življenjska potreba. Vsak najmanjši avtoritativen vpliv proti naravnemu razvoju njene po spoznanju resnice in idealnemu udejstvovanju koprneče psihe občuti živo kot utesnitev svobode, ne prenese nobenega terorizma, najmanj pa terorizem raznih njenih duševnih varuhov v šoli in v javnem življenju. Kaj je naravnejšega, kakor, da je mladina, ki raste v takih razmerah, opozicionalnega duha?

Velepomenljivo je dejstvo, da se slovenska mladina od nekaj že nahaja v stalni opoziciji napram našim odločujočim krogom in da to opozicionalno razpoloženje ne pojema, ampak vedno bolj raste. Iz naših javnih razmer je to sicer nekaj čisto razumljivega, ali absolutno potrebno to ni in kaže le, da nam raste mladina v nezdravih, abnormalnih razmerah.

Povedati hočemo na kratko, kako mislimo o tem.

Majhni in narodno ogroženi kakor smo Slovenci, potrebujemo kar največ treznih, samostojnomislečih in energičnih mož. Kdo nam jih naj da, ako ne mladina? Ampak le narodno čuteča, energična mladina, ki misli in si upa imeti svoje nazore.

Ali nam je že nerodno, če ima mladina malo drugačne nazore, druge ideale in drugo metodo dela; skrajno nam je neprijetno, ako postaja duševno samostojnejša, nas kritizira in začne hoditi svoja pota. Mi se zaradi tega nad njo jezimo, jo grajamo in, če le moremo, se ji zato tudi maščujemo. Tako si mladino polnoma odtujimo. Mi se pa čudimo, da med njo in nami ni pravega idealnega razmerja. Mladina se nas ogiblje, ker je ne razumemo; razumeti pa je ne moremo zaradi tega, ker smo pozabili na svojo lastno mladost. Tudi od nas so zahtevali, da ne smemo imeti svojih misli, da moramo na besedo verjeti in ubogati, zahtevali so, da se navdušujemo samo za ideale svete, uradno potrjene tradicije in da hočemo samo to, kar so hoteli oni. In ker smo hodili svoja pota, so nas v svoji sveti jezi mučili in preganjali. Zato smo jih sovražili in se jih ogibali.

Danes pa sami tako ravnamo z mladino.

Prilastujemo si pravico, nad njo vladati in ji zapovedovati, in mislimo, da je mladina dolžna, da nas brezpogojno uboga. Nekateri jo celo smatrajo za nekako socialno orodje za politične svrhe. V tem oziru smo prišli na slovenskem že tako daleč, da se mladina očitno kupuje za politične stranke ali recimo: za politično stranko, ker nočemo generalizirati. To je eden najbolj žalostnih pojavov v našem javnem življenju. Tako se mladine ne vzgaja in ne pridobiva za politična načela. Ako se mladina temu upira, kaže, da ima še zdrav smisel za pravost in da se ne da korumpirati.

Od mladine ne smemo zahtevati več, kakor, da je pravna, značajna in da se zaveda svojih dolžnosti do naroda. Mladine se moramo veseliti, dokler se duševno giblje in razvija; dokler energično stremi po napredku in popolnosti. Njenega napredovanja ji ne smemo ljubosumno zavidati, temveč jo moramo podpirati, da postane popolnejša kakor smo mi, ki smo zrastle iz neugodnejših razmer. Mi moramo med mladino, toda ne kot njeni duševni varuhi, ampak kot pravi prijatelji; moramo ž njo živeti, ž njo misliti, čutiti in kazati porazumljenje za njena stremjenja, navaditi se moramo respektirati njeno individualnost, potem si pridobimo ljubezen in spoštovanje mladine; potem bo rada z nami delila svoje ideale in z nami delala za njih uresničenje v javnem življenju.

S tem pa ni rečeno, da naj prepustimo mladino popolnoma samo sebi; nikakor, zakaj mladina potrebuje vodstva, toda tega vodstva ne sme občutiti kot duševnega varuštva ali terorizma. Pravo vodstvo mladine obstoji v tem, da impulzivno vplivamo na

njo in povspešujemo njen duševni razvoj; mladina nam mora slediti prostovoljno z razumom, iz prepričanja in navdušenja za načela in ideale, ki jih zastopamo. Kdor mladino resnično ljubi, ji je odkritosrčen, jo respektira in ji ne krati svobode vesti in mišljenja.

Na drugi strani pa mora tudi mladina popraviti marsikaj, to rečemo odkrito. Mladina rada kritizira starejše. Naj nas le kritizira; te pravice ji ne odrekamo. Povdarjamo pa na tem mestu, da mladina¹⁾ v svoji kritiki le preveč rada pretirava, premnogokrat strelja preko cilja. Kritika mora imeti svoj smisel. Kritiko zaradi kritike zavračamo kot razdirajočo manijo, ki je javnemu življenju še vedno več škodovala, kakor pa koristila, zakaj z negativno kritiko ubijamo duševno energijo našim socialnim silam. Negativne kritike pa je žal dandanes med našo mladino več, kakor je pozitivnega vstvarjanja. Kritika bodi vedno stvarna; upoštevati se morajo tudi razmere, v katerih žive in delujejo naši javni delavci. Kritika bodi nadalje pozitivna, to se pravi, ni zadosti, da se napake odkrivajo in grajajo, ampak tudi pot je treba pokazati, kako se lahko napak izognemo in pridemo do lepših vspehov. Kritika mora imeti končno svoj etičen fundament, z drugimi besedami: kritika ne sme biti zato, da se dela človek važnega na stroške kakega javnega delavca, temveč npravna kritika zasleduje vedno le ta namen, da daje priliko k splošnemu izpopolnjevanju. Zato bodi tudi kritikujoči mladini deviza: da so ji napake starejših bolj vspodbuda k razmišljanju in izpopolnjevanju samega sebe, kakor pa dobrodošla prilika za kričavo zabavljanje.

S tega vidika se bo dalo razrešiti marsikatero preporno vprašanje, posebno pa vprašanje tičoče se razmerja mladine do političnih strank, ki je povzročilo že toliko nesporazumljenja in sporov.

Del naše mladine se je postavil, kakor znano, na stališče izvenstrankarstva, to se pravi, da noče pripadati k nobeni stranki in se na njo vezati. To stališče se zdi na prvi pogled nekam nenaravno ali vsaj pretirano, in marsikteri aktivni politik je naši mladini zaraditega že zameril povdarjajoč, da kdor hoče pozitivno delati za narod, se mora politično udejestvovati v stranki. To je v splošnem tudi resnično, ali vendar, če uvažujemo na eni strani psihologijo mladine in na drugi strani naše žalostne politične razmere, kakor so se posebno v zadnjih desetih letih razvijale, če pomislimo nadalje, da se je mladina od političnih

¹⁾ V mislih imamo gotove osebe, ki hočejo uvesti nekak sistem kriticasterstva.

strankarjev izrabljala in se duševno ubijala, postane nam to njeno stališče popolnoma razumljivo. Strankarstvo je bila od nekdanj največja ovira duševnega in socialnega napredka med našo akademično mladino, to je fakt. Zato je bila zahteva po izvenstrankarstvu v danih razmerah nekakšna potreba kot izhodišče iz njene notranje krize. Ni mogoče utajiti, da je svojo krizo na podlagi te formule tudi prestala in se intelektualno ter нравno iz lastne sile tako visoko povzdignila, kakor še nikoli poprej. Kot preventivno sredstvo se je stališče izvenstrankarstva med mladino torej obneslo. Priznati se pa mora, da ima to stališče tudi svoje senčne strani. Kdor se hoče kdaj v življenju politično udejestvovati — in v to je primoran v večji ali manjši meri vsak — ta se mora političnega dela tudi učiti in sicer razmeroma dosti zgodaj učiti. S samim opazovanjem še ni vse doseženo, teoretično proučevanje politike ne zadostuje, nasprotno, mnogo važnejša je praksa. Politiko je treba študirati na živih zgledih političnega življenja. In kje naj se mlad človek uči praktične politike, političnega dela, ako ne v stranki? Svojemu stališču nadstrankarstva prinaša torej mladina v tem oziru veliko žrtev; vendar ta žrtev ne odmeri prednosti, ki jih nudi mladini ono od vladajočih razmer ji usiljeno stališče. Ko se bodo naše politične razmere izboljšale, ko bodo naše stranke na stališču, ki bo jamčilo mladini popolno svobodo duševnega razvoja, tedaj postane tudi stališče izvenstrankarstva brezpomenbno. Tega si želimo; in naloga cele napredne javnosti je, da na to energično deluje. Z rešitvijo tega vprašanja se potem takorekoč samo od sebe uravna tudi razmerje med narodno-radikalnim in svobodomiselnim dijaštvom. Napredna mladina naj misli in dela, zakaj delo zahteva jasnosti v načelih, in ko se bo zavedala, kaj hoče, bo spoznala, da jo združujejo načela narodnosti in naprednosti, ki jih je dolžna z vso energijo zastopati proti klerikalizmu in socialni demokraciji. Kadar se to uresniči, bomo lahko rekli, da nam je mladina povračilo —

DR. IVAN LAH: HERZEN.

Herzen je filozofska natura, njegova filozofija sloni najprej na enciklopedistih, na francoskih filozofih, potem pa prevladajo filozofi romantike, idealist-sanjač v njem rad zmaguje nad globokim mislecem; toda v svojem poletu premeri čas od nekdanj do sedaj in vidi svet od vshoda do zahoda; pri tem rad prerokuje o bodočnosti in marsikaj se je izpolnilo. Dasi je njegov duh kritičen, skeptičen, mefistofelsko zanikajoč, vendar najde novih poti čez vse sedanje nemožnosti in stavi veliko zgradbo bodočnosti.

Beletrist Herzen ne pomeni toliko, kakor Herzen publicist. Bil je silnejši bojevnik nego umetnik. Pridobil si je ime kot pisatelj, toda to ime je porabil, da so bolj uplivali — članki. V svojem delu je izpopolnjeval Bjelinskega in je polagal tla ruskega realističnega romana. Brückner je mnenja, da mu gre mesto poleg Turgenjeva. Herzen je nemško ime, a njegova duša je čisto ruska. „Dr. Krupov“ in roman „Kdo je kriv“ kažeta že izhod iz navadne romantike na realna tla. „Kdo je kriv“ nam kaže prvega predhodnika onih nihilistov, ki jih je pozneje tako dobro slikal Turgenjev. Imenuje se Beltov in je posebljen — Herzen. Vsebina romana je ta: Kruciferskij zelo ljubi svojo ženo, ki se z njim zanima za važna sodobna vprašanja. V družino zahaja tovariš in prijatelj Beltov, ki je zapadnjak kakor Kruciferskij. Beltov se zaljubi v ženo Kruciferskega, in tudi ona ga začne ljubiti. Nastane boj src in duš, boj čuvstev in nazorov. Nazadnje ostane ona možu zvesta. — Herzen je pisal roman kakor v slutnji, pozneje je sam v svoji družini doživel podoben roman, le da ni igral uloge Beltova ampak Kruciferskega.

Beltov — pravi prof. Žamotin v svoji knjigi „Štirideseta in šestdeseta leta v ruski literaturi“ — to je eden iz galerije „odveč ljudi“ (lišnjy čelovjek, suvišni čovjek). Pred njim Onjegin in Pečorin (junak našega časa) — za njim Rudin in Lavreckij (junak plemiškega gnezda). Posebno z junaki Turgenjeva ima mnogo skupnega. Vzgaja se kot Lavreckij, živi kot Rudin, on je „razumna nepotrebnost“ (tako je Herzen sam imenoval te ljudi po Hegelovem stavku „vse resnično je razumno“) — mnogo in lepo

misli, krasno govori, peča se z raznimi stvarmi (uradnik, medicinec, umetnik) in od samih besedi ne pride do dela. V njem je mislec, frazer, egoist.

Kot romantik, sanjač revolucionar je hitel Herzen v Evropo — in se je vrnil vanjo resen, razočaran, udan. Ruski nazori v Evropi so bili napačni, ruska mladina je gledala od daleč in je videla vsebolj v sanjah nego v resnici. Njeni mladi sili pa se je hotelo dejanja, zato vidimo v nji toliko odločnosti do prevrata. Herzen je našel in pokazal pot do dela. V tem je njegov pomen. Njegovi stavki razstreseni v spisih in knjigah so krepki — Herzen je bil izboren štilist — in govore s prepričevalnimi preroškimi besedami. Iz njih spoznamo njegove nazore o Evropi, o družbi, o bodočnosti, predvsem pa razmerje človeka do družbe in Rusije do Evrope. Vprašanje, ki tvori notranji razvoj vse novejše ruske zgodovine je v njem našlo prvega bojevnika. Evropa je Rusiji potrebna kot ideal, kot zgled, kot očitek, ko bi je ne bilo, bi si jo morali izmisliti“. To je njegova formulacija. Evropa sama ni izpolnila, kar je obljubljala; čas ni rodil, kar je ležalo v njem; socialni, politični, kulturni prevrat ok. l. 1848. je pokazal slabotnost stare stavbe in nezmožnost preživelega sveta. Zato je hotel Herzen pred vsem, da bodimo „rablji preteklosti“. Značilno je pismo, ki ga piše kot uvod knjigi „Z onega brega“ svojemu sinu Aleksandru.

Dragi Šaša! Posvečujem Tebi to knjigo, kajti nič boljšega nisem napisal in najbrže ne napišem; zato ker ljubim to knjigo kot spomenik, ki sem mu žrtvoval marsikaj, le drznost svoje zmožnosti ne; in zato, ker se ne bojim dati v tvoje otroške roke ta mestoma drzen protest neodvisne osebnosti proti zastarelemu nazoru, suženjskemu, polnemu laži, proti brezsmiselnim malikom, ki pripadajo drugi dobi in doživljajo brez smisla svoje življenje med nami, kot zapreka enim, drugim kot strah.

Nečem te varati; poznaj resnico, kot jo poznam jaz; doseži to resnico ne z mučnimi napakami, niti z morečimi prevarami, ampak prosto s pravico dedščine.

V tvojem življenju se pojavijo druga vprašanja, druge zveze v trpljenju in tudi težkega dela ne boš imel premalo. Imaš 15 let — in si skusil težke udarce. Ne išči razrešenih vprašanj v tej knjigi, ni jih v nji, ni jih sploh v sedanjem človeku. Kar je razrešeno, je dokončano in bodoči prevrat se pričinja. Mi ne stavimo — mi lomimo, mi ne oznanjamo novega evangelija, ampak podimo staro laž. Sočasni človek, žalostni Pontifex Maximus, stavi samo most — drugi, neznani bodoči človek pojde po njem. Ti ga boš

morebiti videl, ne ostani na starem bregu. Boljše je z njimi poginiti, nego rešiti se v hiralnici reakcije. Vera bodočega družabnega prenovljenja je edina vera, ki ti jo zapuščam. Ta vera je brez neba, brez povračila, brez lastne zavesti, brez vesti . . . Pojdi jo ob svojem času oznanjat, k nam domov . . . Tam so včasih ljubili moj jezik, morebiti se spomnijo name. Dajem ti blagoslov na to pot v imenu človeškega razuma, osebne svobode in bravtvske ljubezni.

Tvoj oče.

(Pisano v Twecknumu, 1. jan. 1855. Velike nade se tako nerade izpolnijo. Šaša ni šel nikoli oznanjat v domovino velikega evangelija, ampak je živel, delal in umrl v tujini.)

Po prevarah l. 1849. je bilo težko odločiti se: kam; revolucija se je ponesrečila, domovina je bila daleč, delati ni bilo mogoče.

V Herzeniu se je bojeval boj, ki je imel iz njega napraviti onega krepkega moža, kakor ga vidimo v „Kolokolu“.

Nekaj aforizmov nam pokaže njegove nazore te dobe:

„Potlačil sem v sebi notranjo boleost, prestal sem boj in odločil sem se ne kot razočaran mladič, ampak kot človek, ki ve, kaj dela, kako mnogo izgubi . . . Cele mesece sem premišljeval, tehtal in nazadnje sem vse žrtvoval: človeški dostojnosti, svobodni besedi . . .

„Osebna svoboda — je najvažnejša reč, iz nje in samo iz nje more vzrasti resnična ljudska volja. Sam v sebi mora človek ceniti svojo svobodo in jo spoštovati ne manj, nego pri svojih bližnjih in v celem narodu. Ako ste o tem prepričani, mi pripoznate, da je moja pravica in moja dolžnost, da ostanem tu . . . Kdor je čez 20 let gojil v sebi eno samo misel, kdor je za njo živel in trpel, kdor je bil v ječi in v prognanstvu, kdor je v nji našel najlepše trenutke svojega življenja, komur je pripravila najljubše zveze z ljudmi, ta je ne zapusti, ta ne dopusti, da bi bila odvisna od zunanjih razmer, od zemljepisne širine in daljine.

Rusi za granico imajo še drugo delo. Res je čas seznanjati Evropo z Rusijo, Evropa nas ne pozna, pozna našo vlado, našo fasado in nič več. Razmere so ugodne, da se seznanimo; Evropi se ne spodobi „das vornehme Ignorieren Rusije“. Prav do sedaj smo bili zelo skromni in svesti si svojega težkega brezpravnega stanja smo pozabili na vse, kar je krasnega, polno nad in pogojev za razvoj, kar nudi nam naše narodno življenje. Čakali smo na Nemce, da bi se priporočili Evropi. Ali ni sramota . . . Morebiti niti ni tako daleč, kakor se zdi, oni dan, ko so snidemo, kakor je bilo v Moskvi in brez strahu dvignemo čaše z vzklikom: Za

Rusijo in za sveto svobodo. — Srce se brani misliti, da ta dan ne pride, srce umira pri misli, da sem se ločil za veke . . . In če vendar! Potem zapuščam svojo napitnico svojim otrokom in pri smrti v tujini ohranim vero v bodočnost ruskega naroda in ga blagoslavljam iz daljav svojega samovoljnega izgnanstva. Misel — združiti se v sebi, pretrgati vez, ki nas veže z domovino in s sočasno dobo, se že davno oznanja — toda slabo se uresničuje; pojavlja se pri ljudeh po vsakem polomu, po vsaki izgubljeni vezi; na to misel so se opirali mistiki, svobodni zidarji, filozofii — iluminati . . . Vsi so kazali na notranji odkod — pa nihče ni odšel . . . Rousseau? Tudi on se je odvrčal od sveta, dočim ga je strastno ljubil, trgal se je od njega, ker ni mogel biti brez njega.

Pariz! Kako dolgo je to ime svetilo kot vodilna zvezda narodom. Kdo ga ni ljubil, kdo se mu ni klanjal. Toda njegov čas je minil in stopil s prizorišča; v junijskih dneh je Pariz začel veliki boj, ki ga ne more dobojevati. Pariz se je postaral in se mu ne spodobijo mladostne sanje; da bi oživel potrebuje silnih prevratov, Bartolomejskih noči ali oktoberskih dni. — Pariz je streljal ljudi brez sodbe. Kaj vzraste iz te krvi? Kdo ve? Naj vzraste karkoli, dovolj je, da v tem boju besnosti, maščevanja, prepira in povračila pogine svet, ki duši novega človeka, ki mu brani živeti — zato živel kaos, živel uničenje! Vive la mort! Naj nastopi vlado bodočnost. (1848.) Napaka je v tem, da misel beži daleč naprej, narodi ne morejo doiti svojega učitelja. Predstavite si našo dobo! Nekoliko ljudi je razumelo prevrat, ki ga ne morejo izvesti niti sami, niti narodi. Prednji ljudje so mislili, da morejo samo reči: Zapusti svojo posteljo in pojdi z nami — in da pojde vse za njimi. Zmotili so se, ljudstvo jih je prav tako malo poznalo, kakor oni njega — ni jim verjelo. Ti ljudje so bili voditelji in so šli naprej, ne da bi zapazili, da ni nikogar za njimi; ko so se zavedli, so začeli kričati na počasneže, mahali so, klicali — jih zasipali z očitki — toda prepozno, predaleč so, njih glas ne zadostuje in njih jezik ni ta, ki ga govore množice . . .

Na 1849. Prokleta bodi leto krvi in blaznosti, leto zmagujoče brezmiselnosti, divjaštva in toposti. Prokleta bodi!

Od prvega do zadnjega dne si bilo nesrečno, niti ene svetle minute, ene mirne ure ni bilo v tebi. In to je samo prva stopinja, začetek, uvod, naslednja leta bodo še bolj zoperna, glupa, brezmiselna. Kak čas solz in obupa smo doživeli?

Dolgo življenje v družbi tvorijo možgani. Ta tvorba se vrši počasi, težko; mi pa namesto, da bi to priznali, se jezimo na ljudi, ker niso podobni niti idealu modrijana, kakor so ga ustvarili

Stoiki, niti idealu svetnika, kakor si ga predstavljajo kristjani! Celi rodovi so pomrli, da so obdelali košček zemlje, stoletja so minula v borbah, kri je tekla v potokih, narodi so umirali v bolestih, v praznem trudu, v težkem delu. Komaj so si pridelali za življensko potrebo, komaj so si pripravili malo miru in komaj so vzredili pet, šest glav, ki so razumele abecedo družabnega razvoja in so vedli množice, da so izpolnile svoj namen . . . Ako bi imeli ljudje nekoliko jasnejšo vest, mislite, da bi mogli živeti v takem stanju, kakor žive sedaj? Saj greše ne le proti drugim, ampak tudi proti samim sebi in to jih opravičuje. Navada vlada nad njimi, od žeje umirajo poleg studenca in ne morejo dotipati, da je v njem voda — ker jim tega njihovi očetje niso rekli.

Ne mislimo, da bi bilo le za trenutek mogoče zadržati napredek človeštva, toda brez Bartolomejskih noči je to nemogoče.

V nič ne verujem, razven v peščico ljudi, v malo število misli in v to, da je nemogoče ustaviti gibanje za napredkom; vidim neizogiben pogin stare Evrope, in mi ni ničesar žal, kar je sedaj v nji, niti izobrazbe višjih vrst, niti njenega ustroja. Ničesar ne ljubim na tem svetu, razven, kar svet preganja, ničesar ne čislam, razven, kar svet kaznuje.

Nimam nikakega sistema, nikakega interesa, imam le resnico in jo oznanjam, kakor si jo predstavljam.

Stari katoliško-fevdalni svet je storil vse oblike, katerih je bil zmožen, vsestransko se je razvil na najvišjo stopinjo krasote in gnusobe, odkril je vso resnico, ki je bila v njem, odkril je vso laž; nazadnje so mu pošle moči. Sicer lahko še dolgo obstaja, toda vstati ne more nikoli več; družabna misel, ki se sedaj razvija, je taka, da bo vsak korak k nji, odhod iz njega.

Neprestano skušamo vsiliti svoje misli in svoje želje svoji okolici, in ti poskusi — ki se vedno ponesrečijo — nas vzgajajo.

V letošnji pomladi so se vsi tisti spominjali jubileja na l. 1812. Tudi Herzenova delo bo s njegovo stoletnico postalo bolj znano in bo pokazalo oni veliki boj enega stoletja, ki je imel prinesiti novo življenje v sveto Rusijo. Ali jo je prinesel? Ne sovrastvo — ljubezen je rodila, kar je danes velikega. Tudi za nas leži v tem mnogo poučnega.

DR. EDUARD BENEŠ: POLITIČNE STRANKE IN STRUJE.

Drugi diferencijačni znak gibanja in stranke so socialne funkcije obeh teh družabnih sil. Vsako gibanje nastane zato, da bi pripravilo tla razrešenju kakšnega splošnega življenjskega problema. Pripravlja pa jih na ta način, da išče v širših vrstah kar mogoče največ privrženecv za svoje stremljenje, in sicer radi tega, da bi bili uradi, osebe, inštitucije, pod pritiskom gibanja širokih vrst prisiljeni rešiti problem, seveda v smislu gibanja. Naloga gibanja ni toraj in tudi ne more biti, izvršiti nekaj direktno, ampak njegova naloga je nekaj povzročiti, za kar samo nima izvršujoče sile in je pogosto tudi ne more imeti.

Nasproti temu pa je stranka eksekutivno aktiven organizem. Stranka udejstvi svoje zahteve po svojem delovanju in jih spravi do veljave v družabnih inštitucijah direktno s svojim zakonosorodnim delovanjem. Tukaj ne bomo preiskovali, ktere so te specialne funkcije stranke, ki jih izvršuje v demokratični družbi, tudi tega ne, kako jih izvršuje. Zadostuje, da splošno podamo samo temeljno, najmarkantnejšo in pogosto tudi edino razliko, po kateri se ločijo najsorodnejše stranke in gibanja. Gibanje namreč pripravlja tla izvršitvi kakšnih nazorov razrešitvi kakšnih vprašanj in zadostitvi kakšnih potreb v družbi, dočim politične stranke vse to izvršujejo v svoji praksi.

Stopnjevanje, v katerem se stranka in gibanje dvigata, je seveda jako karakteristično. Vsako gibanje osvetljuje najprej svoj notranji obseg, svoj program. To se godi na različen način n. pr. z geslom. Republikansko gibanje ima geslo: ustanovitev republike. Stremi samo za svojim geslom, na drugo se ne ozira. Kakor hitro pa se razvije iz gibanja republikanska stranka, ne zadostuje več samo geslo, ampak mora še razložiti, kaka bode ta republika in kakšne naj bodo konsekvence za splošno družabno življenje. Gibanje se na vse to ne ozira; doseže svoj višek, ko naredi za geslo propagando.

Delavsko gibanje začne z ugovarjanjem proti tlačenju delavstva; ne preiskuje, v kateri smeri se je treba dvigniti, kaj

je treba začeti, ampak prva njegova naloga je, protestirati, izzvati vstajo in upor proti današnjemu redu in proti vsakemu kakeršnemu koli pritisku. Poedinci sicer lahko razvijajo, kako bi se morale urediti razmere, toda gibanje samo si vzame iz takih načrtov samo nekoliko gesel, ki mu zadostujejo, da se vzdrži njegovo stremljenje v napeti agilnosti. Nalogo urejanja razmer prevzame šele stranka, ko se razvije in formira iz gibanja. Vsako gibanje ima torej pretežno negativen značaj t. j. reakcija in protest proti obstoječim stvarem. Kaj bi moralo biti na mestu teh v bodočnosti, kako je treba udejestviti vso stvar v praksi, to osvetljuje gibanje zgolj sumarno, v ednem ali več geslih, izvršitev pa prepušča v praksi bodisi svoji politični stranki oziroma strankam, ki so njegovim idejam in težnjam najbližje, ali direktno posameznim inštitucijam, korporacijam in izvršujočim družabnim organom. Seveda morajo stranke storiti tudi tukaj svoje korake, morajo zavzeti in zavzamejo stališče napram tem vprašanjem. V tem je ravno temeljni razloček. Stranke so poklicane izvršiti svoje nazore v praksi, direktno v družabnih inštitucijah ter morajo torej formulirati vsak svoj smoter in vsako svoje stremljenje, točno, jasno, kako ga je mogoče praktično izvršiti. Nasproti temu se gibanje zadovolji, kakor rečeno, samo s principom in sumarno formulacijo. Ravno radi tega je v stranki element gotovosti, točnosti in jasnosti, zato se nam kaže stranka kot omejenjšo, določnejšo.

Sicer pa je treba v stranki tudi iz drugih vzrokov (taktika, disciplina!) edinosti, točnosti in določnosti. Pri gibanju je torej, različno od stranke značilna gotova netočnost, neomejenost in negativnost.

Ta karakter gibanja pa se nam ne kaže samo v najsplošnejših gibanjih kakor je n. pr. delavsko, versko i. dr., temveč tudi v takih, kakor so n. pr. gibanja za volilno pravico delavcev ali žen. Pojavi se sprva le agitacija, ki najde vrsto pospešiteljev, prirejajo se shodi, na katerih se na dolgo in temeljito kritizira obstoječi sistem, koncem koncev pa se postavi misel ali geslo: splošna volilna pravica. Vse ostalo, vse praktične podrobnosti pa je naloga drugih ljudij, drugih inštitucij. To geslo morajo drugi uvesti v družabno življenje. Tako je tudi n. pr. pri gibanju za reformo zakonske postave, z abstinenčnim, ženskim gibanjem i. t. d. Vsako gibanje ima netočen, nejasen, za praktično izvršitev še nedozorel program, pozitivno formulirati in udejestvovati morajo njegove zahteve šele drugi organi. V slučaju pa, da manjše gibanje stavi (n. pr. abstinenčno) točno svoje zahteve, se loči od stranke zopet

v tem, da jih samo ne more direktno izvesti.

V tem je tudi bližnji vzrok tej občeznani netočnosti gibanja. Ni pa to samo nedostatek, ki se pokaže včasih pri organizaciji gibanja, temveč ta neomejenost njegovega programa in pa nezmožnost ta program direktno izvršiti v praksi, je njegov stalen znak.

Priklopiti se gotovemu gibanju je znamenje odobravanja gotovega principa; priklopiti se k stranki je znamenje vsprejema principa, toda vrhtega zahteva tudi točno formulirane njegove razrešitve. V tem ima torej stranka več, v tem je točnejše omejena.

Neomejenost in nejasnost v gibanju nastane v bistvu vsled tega, ker je njegova socialna funkcija drugačna kakor je funkcija stranke.

V.

Ta razlika v socialnih funkcijah je sicer že zadosten diferencijačni znak obeh teh družabnih sil za znanstveno analizo. Toda raditega ta razlika v funkcijah še ne osvetljuje zadostno in ne znazornjuje na zunanaj neomejenosti gibanja in omejenosti stranke. Kdor gleda na stranko, kot na omejeno telo in na gibanje, kakor na neomejeno silo, ta ne misli na razliko njih funkcij, ampak išče le zunanjih znakov. Nekateri jih najdejo včasih v stopinji organiziranja. Jasno pa je, da to ne more biti stalni in trdni, vidni zunanji znak razlike.

Preostane nam še zadnji pojav, ki ga moremo izvajati naravnost iz razlike funkcije strank in gibanj. Stranka je primorana pri izvrševanju svojih funkcij k določnemu stopnjevanju, k določnim opravkom in delovanju. Mora se n. pr. udeleževati volitev, nastopa v zastopih in v zborih, mora formulirati gotove zakonske predloge in se bojevati za nje. Tukaj stoji nasproti drugim strankam. V boju zavzema določno taktiko; ako hoče imeti uspeh, mora biti v stranki edinost zato tudi disciplina in ožja odvisnost med njenimi posameznimi člani. Člani stranke, pred vsem organizirani, so v mnogo večjem stiku z izvršujočimi člani stranke, kakor člani gibanja, če so namreč sploh organizirani. Stranka ima na svoje organizirane člane več vpliva. Ti se zavedajo mnogo bolj svoje odgovornosti in vzajemne navezanosti zato, ker zahteva njihova pristojnost k stranki čestokrat več direktnih dejanj in sklepov, ki so skoraj vedno podvrženi pozornosti in kritiki ostale družbe. Naproti temu pa morajo imeti gibanja takorekoč samo platonične privržence, ker si gibanje želi manje dejanj, manj aktivnih korakov

in tudi manj teženj. Vsako dejanje v prosepah stranke, volitev, agitacija, govor, izjava, članek itd. je korak ki silno veže človeka na stranko. V tem slučaju se že predpostavlja, da bode deloval tak človek v bodočnosti vedno in pri vsaki priliki tako, kakor to zahteva stranka in kakor je njej v korist. Pri gibanju tega ni. To ne nalaga svojemu članu take discipline in mu daje v mnogih ozirih popolno prostost, med tem ko je pri stranki vezan celi človek, ravno raditega, ker obsega strankin program vsa vprašanja javnega življenja in pojasnjuje določno življenjsko filozofijo. Stranka veže človeka mnogo bolj, mu naklada več dolžnosti, več razsodnosti in gotovosti.

Ker pa družba omejuje izvrševanje funkcij stranki, ji daje k dispoziciji gotove naredbe, parlamentarične zборе in žastope, ji nalaga skrb zakonodaje, ji odkazuje kontrolo izvrševalnih moči in ji na ta način že naprej omejuje tudi njen delokrog, napredek njenega delovanja in način njenega stremljenja, daje s tem tudi njeni existenci gotovo sankcijo. Gibanje nima takšne sankcije. S tem, da ima stranka omejeno, natančno določeno silo, točno omejen smoter in funkcije, da ji, kakor smo pravkar rekli, že politična družabnost omejuje delovanje in napredek, ji daje na razpolago tudi gotove inštitucije demokratične države in ji omejuje tudi njen delokrog, pa postane stranka družaben organizem, družabno telo. V gibanju niti te organizačne omejenosti in odvisnosti od celot, niti te omejenosti v njegovi funkciji, niti določnega napredka in načina delavnosti, niti omejenega delokroga. Zato gibanje ne more biti družabni organizem ali telo, ampak je samo družabna sila.

Ker gibanje nima določnega napredka in metode svoje delavnosti po socialnih inštitucijah, kakor se to godi pri strankah po konstitučnih naredbah, zaradi tega se zgodi, da prekoračijo gibanja svojo socijalno funkcijo: kažejo namreč voljo delovati in pogosto delujejo ravno tako, kakor stranka in udejevstevujejo svoje principe direktno. Ker morejo biti nekatera gibanja tako sorodna s stranko, da se ločijo od nje samo po tem, da ne delujejo direktno, odpade h krati tudi ta razlika. Toda tudi tukaj se razlikujejo od stranke in to temeljito, ker udejevstevujejo svoje smotre popolnoma na drug način in z drugo metodo, kakor politične stranke. Stranka udejevstevuje svoje smotre konstitucionalno, gibanje jih more udejevstvi-

ti samo z revolucionarno metodo. Kadar torej deluje gibanje, se godi to vedno z nasiljem, nezakonito, z revolucijo. S tem pa ni v nasprotju niti eksistenca revolucionarnih strank, ker se politične revolucionarne stranke vedno oprijemljejo parlamentarnih tal in udelejujejo, če tudi negativno, svoje principe na enak način, kakor druge stranke, namreč, konstitucionalno in parlamentarno. Tudi opozicija, če tudi je sama na sebi revolucionarna, prispeva k zakonodajalnemu delu. Vstop revolucionarcev je že udeležene na konstituciji in odobrenje parlamenta.

Tudi v tem se kaže torej ona neomejenost gibanja, naj že deluje mirnim ali revolucionarnim potom, vendar nima nikjer v družabnosti omejenih naredb, kakor so n. pr. parlamentarne in naredbe raznih zastopov.

Če torej resumiramo dosedanja preiskovanja, vidimo, da imajo stranke in gibanja često identični začetek, da postajajo stranke iz gibanj in obratno, da sta oba elementa v najožji odvisnosti. Razločujejo pa se seveda stranke od gibanj po izrazitejši organizaciji. Včasih pa ne more veljati organiziranje za točno znanstveno razločevanje, in tedaj je analogija stranke in gibanja skoraj popolna. Tu nam ostanejo trije temeljni znaki razlike med stranko in gibanjem. Gibanja so radi tega partikularističnega značaja, ker delujejo samo za gotovi del naroda, ali pa ker je naloga, ki so jo prevzela, omejena samo na eden problem; stranke pa delujejo za splošen dobrobit in vsebujejo vse probleme javnega življenja. Torej se temeljno ločijo v svojih smotrih. Drugi znak razločka je ta, da gibanja pripravljajo samo tla za gotove probleme in delujejo na to, da postajajo ljudje privrženci raznih principov; delajo torej le propagando, med tem ko je stranka tudi direktni faktor in sicer v tem smislu, da direktno udelevuje te principe v družabnosti s pomočjo nji izročeni družabnih institucij, špeciálno s posredovanjem zastopnih zborov. Razločuje se torej gibanje od stranke v svojih socijalnih funkcijah. Če pa hoče delovati gibanje v družabnosti direktno, se to ne dogodi s posredovanjem inštitucij, temveč nekonstitucionalno, revolucionarno.

Ta razloček funkcije pa ima za nasledek daljši, tretji znak razločka: stranka z direktnim delovanjem in političnim bojem zahteva disciplino in edinost; s tem bolj veže svoje člane in jim vtisne pečat somišljenikov; s tem jih stori odgovornejše in jih dela homogeno celoto. Radi tega tudi nastopa bolj kot zao-krožen, formiran element, nasproti manj omejenemu gibanju. Stranka je torej homogenejša, ko gibanje. S tem je na-

značeno razmerje in razloček družabnih gibanj in političnih strank. Da se razjasni tako, kakor smo povedali že zgoraj: politične stranke so socialni organizmi, družabna gibanja pa so socialne sile. Bodisi organizem kakršenkoli, vedno mora biti trdna, točno omejena celota, imeti mora določen smoter, določene funkcije in točno omejen delokrog. Videli smo ravno pri analizi znakov razločka gibanja in strank, kako natanko določena celota je politična stranka nasproti kateremukoli gibanju. Zato najbolje karakterizirajo pojmi, socialni organizem in „socialna sila“ razmerje in razloček gibanj in strank.

DR. M. ROSTOHAR:
JUGOSLOVANSTVO.

Slovenski narod ima mnogo več perečih političnih vprašanj, kakor jih nahajamo v programih oficialne slovenske politike. Da jih imamo, je razumljivo; zakaj Slovenci se nahajamo sredi v gnječi narodov, ki se tlačijo na naše pozicije, katere zavzemamo na jugu Evrope. Po svoji teoretični strani spadajo sicer ta vprašanja v obsežje svetovne politike, kjer Slovenci nimamo ne besede, pa tudi ne pravega vpogleda v dejanske razmere. Ampak po svojih realnih posledicah tangirajo ta vprašanja največkrat naše vitalne narodne interese, nas žgo v dno duše ter nas vznemirjajo dan in noč. O njih pa se pri nas ne more javno razpravljati brez nevarnosti, da ne postane človek na to ali ono stran sumljiv. Takih vprašanj smo se na Slovenskem navadno otresali kot pregrešnih misli, ki so nas napadale v trenutkih, ko smo se zavedali svojih narodnih interesov. Prepuščali smo jih drugim, da so jih reševali namesto nas in brez nas — v svojo korist. Zato pa smo ostali Slovenci brez političnega madeža, lojalen narod nazgoraj in najbolj slovanski narod med bratskimi narodi. Tako je bilo pri nas od nekdaj in tako hočejo, da ostane tudi zanaprej.

Mi smo pa mnenja, da narodnemu politiku ne more biti razumljivejše stvari, kakor da se vprašanja, tičoča se interesov narodne celokupnosti, brezpogojno razrešijo z narodnega stališča. V takih slučajih ne smejo odločevati egoistični interesi gotovih krogov, stranke ali nekaterih ambicioznih posameznikov, ki so si

vzeli narod takorekoč v zakup in z njegovimi interesi barantajo na političnem sejmu.

Iz tega stališča hočemo pretresti tudi jugoslovansko vprašanje, ki je danes brezdvoma naše najaktualnejše narodno vprašanje. Razmišljati o tem vprašanju pa je tem bolj potrebno, ker iz vsega tega, kar so v zadnjem času pri nas govorili in pisali o njem, rezultira le to, da si slovenska javnost še ni na jasnem z jugoslovanskim vprašanjem; ne ve, v čem pravzaprav obstoji to vprašanje, in kako si ga moramo razrešiti Slovenci kot narod. To tukaj posebe poudarjamo zato, ker smo navajeni reševati jugoslovansko vprašanje na prav enostaven način, namreč tako, da z nekako otročjo naivnostjo obožujemo in molimo vse, kar se nam od te ali one strani prezentira kot jugoslovanstvo. Vsaka romantična fraza, ki jo vrže kdo na papir v imenu jugoslovanstva, nam je naravnost božje razodetje, v katero je treba le verovati. O jugoslovanstvu razmišljati samostojno, z stališča vitalnih interesov Slovenstva pa velja pri nas že od nekdaj za izdajstvo naroda in jugoslovanstva sploh.

Od jugoslovanstva pričakujemo narodnega vstajenja, za jugoslovanstvo smo pripravljene doprinašati tudi največjih kulturnih in političnih žrtev, ali pa smo se že kdaj vprašali, če nam na ta način tudi vzide naše narodno vstajenje? Zakaj, to niso ob sebi razumljive stvari, kakor bomo videli. Jugoslovansko vprašanje je naš vitalni narodni problem, katerega nam je treba pretresti trezno, brez vsake romantične sentimentalnosti in si ga razrešiti z specifično slovenskega stališča. Mi moramo naši mladini, ki danes že instinktivno drvi čez drn in strn za vsakim prorokom jugoslovanstva, odkrito in hladno povedati, da ima poleg interesov jugoslovanstva tudi se svoje narodne interese Slovenstva in da ti interesi v svoji realnosti nikakor niso identični z interesi jugoslovanstva, četudi se v marsikaterem oziru ujemajo ž njimi.

Ako danes govore o jugoslovanstvu in jugoslovanskem vprašanju, mislimo pri tem splošno na združenje ali kot narodno ujedinenje južnih Slovanov ali kot njih spojitvev v eno kulturno celoto ali pa kot politično združenje v enotno jugoslovansko državo. Združenje južnih Slovanov na narodni podlagi je ideal jugoslovanskih romantikov, in je zasnovan na splošno razširjenem, pa neutemeljenem nazoru, da smo Slovenci, Hrvati in Srbi krvno eden in isti narod jugoslovanski, katerega je razcepil zgolj slučaj zgodovine. Klerikalci tostran in onstran Sotle mislijo vedno le na združenje katoliških Hrvatov in Slovencev ali „planinskih Hrvatov“ toda nič nočejo slišati o združenju s pravoslavniimi Srbi.

To je jugoslovanski ideal klerikalizma in temelji na verski podlagi. Končno vidijo voditelji socialnodemokratskega delavstva jedro jugoslovanskega vprašanja v specifično stanovskih interesih proletariata na slovanskem jugu in hočejo s združenjem vsega jugoslovanskega proletariata razrešiti problem jugoslovanstva. To je torej jugoslovanski ideal socialne demokracije¹⁾, zasnovan na stanovskih interesih proletariata.

Oglejmo si najprvo jugoslovanski ideal klerikalizma. Stremljenje klerikalizma za jugoslovanskim edinstvom ni narodno gibanje, ampak cerkveno-politično gibanje, ki izrablja ideal narodnega edinstva v svoje posebne namene. Klerikalec podreja narodnost svojim verskim interesom in bo vedno pripravljen narodnost žrtvovati, če to ustreza njegovim versko-političnim intencijam; zato je ideja jugoslovanskega edinstva jako nevarno orožje v rokah klerikalizma na Slovenskem.

Jugoslovanski ideal socialne demokracije je umetno konstruiran in igra v okvirju socialnodemokratskih načel isto vlogo, kakor jo igra pri klerikalcih, zakaj tudi socialna demokracija hoče triumf jugoslovanskega edinstva izrabiti v namene svoje razredne politike. Da bi socialna demokracija pri tem zasledovala narodno politične tendence, je naivna misel, ki je tendencam socialne demokracije popolnoma tuja. Dosleden socialni demokrat jo bo apriori odklonil.

Če si ideal jugoslovanskega edinstva, kakor si ga je zamislila jugoslovanska romantika starejše in novejše dobe ogledamo bližje, vidimo, da prvič s teoretičnega stališča ni stvarno utemeljen in visi takorekoč v zraku, da je drugič s praktičnega vidika — fantom, ker je neizvršljiv, in tretjič je s stališča specifično narodnih interesov Slovenstva kot narodne individualnosti nespremenljiv. To hočemo v naslednjem pojasniti.

Izhodišče stremljenjem po političnem, zlasti pa po narodnem in kulturnem edinstvu je, kakor rečeno, nazor, da smo Slovenci, Hrvatje in Srbi po rodu eden narod Jugoslovanov, le da je danes razcepljen na tri dele. Osnova tega nazora je filologična teorija, da so današnji kulturni jeziki južnih Slovanov razlike enega in istega, nekdanjega jugoslovanskega jezika. Iz te jezikovne sorodnosti sklepajo tudi na krvno sorodnost južnoslovanskih na-

¹⁾ Pristavljam, da iz dosedanjih izjav in resolucij socialnodemokratskih ni popolnoma jasno, kako si socialni demokratje mislijo rešitev jugoslovanskega vprašanja na podlagi svojih pragmatičnih načel, zato sem interpretiral njihovo jugoslovansko stališče tako, kakor se najbolj ujema z načeli socialne demokracije.

rodov. Tak slep pa je z znanstvenega stališča nedopusten, zakaj narodi lahko govorijo sorodne oziroma prav podobne jezike, včasih celo isti jezik, pa vkljub temu si krvno niso sorodni.

Italijanski in rumunski jezik sta si jako sorodna, vendar nismo še upravičeni iz tega sklepati, da sta si italijanski in rumunski narod tudi krvno v isti meri sorodna, zakaj dobro vemo, da so Rumuni romanizirani Slovani, torej slovanske krvi. Amerikanci in Angleži govorijo celo eden in isti jezik, pa vendar sta to dva krvno različna naroda, kajti ameriški narod je asimilačni produkt krvno več ali manj različnih elementov: avtohtonih črncev in raznih priseljencev: Angležev, Nemcev, Francozov, Špancev, Italijanov, Slovanov, Kitajcev, Japoncev itd. Macedonci govoreči turški jezik so po krvi sorodni balkanskim Slovanom ne Turkom. Podaniki v angleških kolonijah (Egiptu, Indiji etc.) govorijo angleško in se smatrajo za dobre Angleže, vendar so z Angleži ravno toliko v krvnem sorodstvu, kakor so črnci v nemških kolonijah Afrike sorodni z Nemci, četudi govorijo nemško morda pravilnejše kakor govori velik del Nemcev na severu in jugu nemškega ozemlja.

Na drugi strani zopet so si lahko narodi krvno prav sorodni, ampak govorijo različne jezike. Na primer Angleži in Nemci, ali Lužiški Srbi in Prusi, ki so, kakor znano, ponemčeni polabski Slovani tvorec z Lužiškimi Srbi nekdanji eden narod. Sem spadajo tudi vsi ostali slučaji, kjer se je del naroda tekom zgodovine asimiliral z drugim narodom. Taki slučaji so dovolj znani in nam jih ni treba posebe naštevati, omeniti pa moramo na tem mestu še fiasko, ki ga je doživela filologija s svojo „arijsko raso“, katero si je skonstruirala na podlagi sorodnosti jezikov in raznih kulturnih prvin. Filologična dogma arijske rase je po absurdnosti v svojih konsekvencah sijajen dokaz za to, da iz sorodnosti jezikov nikakor nismo logično upravičeni sklepati na krvno sorodnost narodov. Jasno je, da potemtakem niti iz sorodnosti kultur ni mogoče dokazati krvne sorodnosti narodov. Sorodnost jezikov in kultur dokazuje samo to, da so bili nekdanji med dotičnimi narodi živahni vzajemni stiki vnanjega, občevalnega značaja ali k večjemu politično vzajemnega značaja, zakaj politično vzajemno življenje mogočno povspesuje zблиžanje jezikov in kultur, ako pa so bili stiki tudi notranji t. j. krvnega značaja, to pa ostane v takih slučajih vedno sporno vprašanje.

Krvna sorodnost narodov se da dokazati danes edino s zgodovinskimi izpričbami, ki z znanstveno točnostjo slikajo nepretrgan razvoj od dob, ko se je začela diferenciacija nekdan-

jega enotnega plemena, in navaja tudi činjenice, ki so povzročile diferenciacijo ter okolnosti, ki so v tem ali onem slučaju vplivale na proces razlikovanja.

O krvni rodnosti Malorusov in Ukrajincev n. pr. ne bo nikdo dvomil, ker je dognano kot zgodovinsko dejstvo, da so se začeli Ukrajinci vsled političnih razmer diferencirati od celotnega debela Malorusov, ki se nahajajo pod vplivom ruskoslovanske kulture, in se čutijo danes kot posebna narodna individualnost Ukrajincev. Eksistence ukrajinskega naroda danes ni mogoče več utajiti.

Taka zgodovinska tradicija je kot izpričba krvne sorodnosti v tem slučaju lahko bolj popolna, v onem zopet manj popolna, nikoli pa ne sme pasti na nivo znanstvene nezanesljivosti, tako da ni mogoče več niti z verjetnostjo znanstvene eksaktnosti podati dokaz krvne sorodnosti narodov.

Ali pa imamo južni Slovani tak dokaz za krvno sorodnost, recimo, dokaz najmanjše znanstvene verjetnosti? Nimamo ga. Južni Slovani nimamo niti košček kake zgodovinske tradicije, ki bi vsaj z znanstveno verjetnostjo izpričevala krvno sorodnost Slovencev, Hrvatov in Srbov. Stvarna utemeljenost nazora o naši krvni sorodnosti je zgolj fiksna ideja, ki jo je splodil napačen sklep iz jezikovne in deloma tudi kulturne sorodnosti Slovencev in Srbo-Hrvatov.

Važen argument proti dogmi krvne enotnosti južnih Slovanov je nepobitno dejstvo, da noben narod, tudi najmanjši in najnaturnejši ne reprezentira takega krvnega sorodstva, kakor nam ga predstavlja rodbina in kakor si mislimo mi jugoslovansko sorodstvo. Edino pri rodbinah je mogoče govoriti o krvni sorodnosti. Danes tudi vemo, da je nazor o patriarhaličnem vzniku narodov iz ene familije naivna fikcija, zakaj vsi narodi, katerih vznik nam je znan, so ali produkt socialne diferenciacije, ali pa so produkt socialne asimilacije, toda niti eden narod se ne more izkazati s svojim Adamom in Evo. Take ljudske razlage vznika narodov iz prastarišev niso nič drugega kakor bajke, stvorjene po analogiji rodbine. To velja v splošnem, in v tem oziru ne delajo južni Slovani nobene izjeme. Ker krvne enotnosti kakor jo nahajamo v rodbinah, ni v nobenem narodu, zato je ne more biti niti med južnimi Slovani. Krvna sorodnost v narodu je čisto drugačnega značaja, ni nikoli enotna, ampak le posredna, sega le do gotove meje in se giblje le v gotovih obsežjih socialne družbe. Na krvno sorodnost narodov v tem smislu pa smo še mnogo manj upravičeni sklepati iz sorodnosti jezikov in kultur, zakaj sorodnost v enem in drugem slučaju si nikakor nista ekvivalentni.

Kaj sledi iz vsega tega? Sledi pred vsem, da krvna enotnost južnih Slovanov v tem smislu, kakor da bi Slovenci in Srbo-Hrvatje izhajali iz ene prarodbine, je samo fiksna ideja, ki nima nobene stvarne podlage; sledi dalje to, da nazora o krvni sorodnosti južnih Slovanov niti v zgoraj omenjenem smislu danes ni mogoče dokazati; sledi pa tudi to, da velja kot po jezikoslovni vedi dognano dejstvo, da smo si Slovenci, Hrvatje in Srbi po jeziku in po kulturni tradiciji med vsemi narodi najbolj podobni, oziroma smo si najbližji. Stvar izgleda torej za ideal jugoslovanskega edinstva precej obupno, če se njegova veljavnost opira edino na dogmo o krvni enotnosti južnih Slovanov.

Ideal pa sploh ne potrebuje kakih teoretičnih dokazov za svojo veljavnost, razen, da je izvršljiv, ampak svojo veljavnost in gonilno moč ima ideal iz življenske potrebe in pa vsled svoje praktične vrednosti, katero ima v svojih realnih posledicah za naše življenje. Veljavnost ideala se meri po njegovi praktični vrednosti in po možnosti njegove realizacije. Ako idealu ta dva momenta manjkata, tedaj ne bo noben treznomislec človek težil po njem.

Ideal jugoslovanskega edinstva ima torej lahko še svojo veljavnost vkljub teoretični neveljavnosti dogme, na katero se je doslej opiral, samo če ima kakšno praktično vrednost za te, ki teže po njegovem uresničenju, ako je torej utemeljen v praktičnih potrebah južno slovanskih narodov. Ali pa ima ideal jugoslovanskega edinstva v tej obliki ilirizma kako praktično vrednost, recimo, posebno za nas Slovence? Nima je in sicer zaradi tega. Stremljenje po južnoslovanskem edinstvu hoče, da postanemo Slovenci, Hrvatje in Srbi eden narod; hoče, da govorimo eden jezik, da imamo enotno kulturo, hoče da se začutimo kot ena narodna družina in začnemo živeti enotno duševno življenje. Politično in kulturno združenje sta le dvoje sredstev, ki naj bi vodila k istemu končnemu cilju, namreč, da se kdaj spojimo Slovenci, Hrvatje in Srbi v eno narodno celoto.

Tako narodno življenje pa je pri današnjih razmerah naravnost nekaj nemogočega; zakaj socialna zgodovina pozna samo en način narodnega združenja in ta je asimilacija narodov. Še nikoli se ni zgodilo, da bi se dva naroda prostovoljno, hote spojila v eden narod, in sicer iz enostavnega vzroka, ker je nemogoče da bi človek vedoma in hote zamenjal svoje narodno prepričanje tako, kakor menja srajco na svojem telesu; narodnost namreč ni objekt, ampak je neka posebna stran njegovega psihičnega življenja, asimilacija zavisi od dveh faktorjev, namreč od vpliva kulture enega

naroda na drugega in pa od politične moči državnega aparata. Zgodovina nas uči, da ta dva faktorja od nekdanj preobrazujeta človeški rod v nove socialne formacije, ki se po svoji naravi označujejo kot narodnostne skupine. Ali pa ima kateri slovanski narod na jugu tako privlačno kulturno silo in tako politično moč, da bi nas južne Slovence v dogledni dobi mogla asimilirati in obenem nevtralizirati kulturno in politično moč Nemcev, Italijanov in Mažarov, od katerih smo obdani? Mažarizacija Hrvatov in Srbov, pa germanizacija in italianizacija Slovencev na eni strani, na drugi strani pa fakt, da se Slovenci, Hrvatje in Srbi razvijamo kulturno vsak v svoji smeri naprej, so dokaz zato, da omenjena dva faktorja med južnimi Slovani manjkata ali pa da se v dejanskih razmerah vsaj ne moreta uveljaviti. Spričo tega ostane ideal jugoslovanskega edinstva iluzija.

Vzemimo pa, da je ideja narodnega edinstva južnih Slovanov izvršljiva; kakšen bo rezultat za nas Slovence, če se uresniči? Uresničenje jugoslovanskega edinstva¹⁾ je mogoče le tako, da eden narod asimilira drugega, to se pravi, da poedinci tega naroda sprejmo jezik onega in se začno čutiti kot njegovi člani. Z njim asimilirani izgubi tudi svojo existenco, dočim jo asimilujoč narod ohrani in jo še okrepi. Konkretno rečeno: dvoje južnoslovanskih narodov se mora asimilirati tretjemu in izgubiti popolnoma svojo narodno existenco, če hočete imeti enoten jugoslovanski narod. Ali se Slovenci ter Srbi asimilirajo Hrvatom, ali Slovenci ter Hrvati Srbom ali pa se asimilirajo Hrvatje ter Srbi Slovincem in popolnoma izginejo s površja kot narodna individualnost; drugače to ne gre. Vprašanje je, kateri izmed teh narodov bo prostovoljno položil svojo glavo na žrtvenik jugoslovanskega edinstva.

Srbi razumejo južnoslovansko edinstvo tako, da se jim morajo Hrvatje in Slovenci asimilirati, Hrvatje zopet tako, da se jim naj Srbi in Slovenci asimilirajo, mi Slovenci pa o tem sploh nismo še trezno razmišljali, ampak zadovoljevali smo se le z besedo „jugoslovansko edinstvo“, zato tudi nimamo nobene zrele ideje o „Jugoslovanstvu“. Ilirizem kot stremljenje po edinstvu južnega Slovanstva, se je v konkretnem izvajal vedno tako, da so si slovenski pisatelji nadeli ime Ilircev in postali Hrvatje, zakaj pisali so hrvaško — ne ilirsko, tudi čutili so se defakto kot Hrvatje in kot taki so nasprotovali narodnemu in kulturnemu razvoju slovenskega naroda. To bolj ali manj prikrito nasprotovanje lahko opazujemo tudi pri sodobnih „novoilircih“ zlasti pri

¹⁾ Edinstvo ni to kar vzajemnost.

Hrvaških, ki smatrajo za ob sebi razumljivo stvar, da Slovenci prenehamo eksistirati kot narod in se popolnoma asimiliramo Hrvatom. Od tod ona prikrita antipatija „Velikohrvatov“ napram našim težnjam po lastnem vseučilišču; zato tudi forsirajo svojo zahtevo po reciprociteti zagrebške univerze, ker vedo, da je s tem naša vseučiliška zahteva za vslej pokopana. Zagrebška univerza pa naj bi kot kulturno centrum Hrvatov in Slovencev povspeševala pohrvatenje Slovencev. Danes si skoro noben Hrvat jugoslovanskega edinstva ne predstavlja drugače. Za vsakega Slovenca, ki se navdušuje za jugoslovansko edinstvo, pa pride v pretres vprašanje, ali hoče žrtvovati svojo slovensko narodnost in postati Hrvat samo zato, da se edinstvo doseže za vsako ceno.

Odgovarjajoč na to vprašanje rečemo samo to, da kdor ima narodno prepričanje, kdor se čuti Slovenca, ta nikakor ne bo žrtvoval svoje slovenske narodnosti kakemu drugemu narodu, pa naj bo še tako soroden, in sicer zaradi tega ne, ker je naravnost nekaj absurdnega, da bi Slovenci žrtvovali svojo narodno individualnost zato, da bi eksistiral samo hrvatski narod. Da sta si dva sovražna naroda, kakor smo si n. pr. Slovenci in Nemci, na potu, to je razumljivo, zakaj da bi ne mogli Slovenci in Hrvatje drug poleg drugega eksistirati kot bratska naroda, to je pa težko razumljivo. Iz tega, da Hrvatje nas Slovence smatrajo za bratski narod, vendar ne sledi, da moramo postati Hrvatje. Argumentira se pa navadno takole: če postanemo južni Slovani eden narod, bomo postali tako močni, da nas ne premagajo sovražniki; torej odrecimo se svoji narodnosti in postanimo eden narod! Vprašamo, kaj pridobijo s tem Slovenci narodno, če postanejo Hrvatje in kaj pridobe s tem Hrvatje če se posrbijo? Nič. Če že zginejo Slovenci kot narod, je s stališča narodne individualnosti popolnoma vseeno, če se pohrvatijo ali ponemčijo ali poitalijančijo, kajti v vsakem slučaju izginejo. Analogno, kakor je isti rezultat, če me požre volk, ali me raztrga tiger ali če me ubije kak človek, recimo lastni brat. Jako naivno je naziranje, češ Slovenci se rešimo le tako, če se spojimo s Hrvati in Srbi v eden narod. To pomeni toliko, kakor, če bi mi kdo rekel v smrtni nevarnosti: pojej me, da se rešiva nevarnosti! Povemo brez ovinkov: južnoslovansko edinstvo v tej obliki je — sit venia verbo — specifično slovenska neumnost. In sicer zaradi tega. Kakor povdarjajo Hrvatje in Srbi, da so narodna individualnost, z isto pravico smemo Slovenci povdarjati, da smo narodna individualnost za sebe. Če se narod zaveda svoje individualnosti in trezno misli, tedaj bo delal dosledno na razvoj svoje individualnosti, ne pa,

da jo uničuje v obliki asimilacije, kakršno zahteva narodno edinstvo Jugoslovanov. Če se Hrvatje nočejo asimilirati Srbom in Srbi ne Hrvatom, čemu bi se potem morali asimilirati ravno mi Slovenci?

Končno je nesmisel misliti, da se Slovenci s tem, da se pohrvatimo, rešimo narodne smrti; nasprotno, mi naravnost na to delujemo, pa naj si že bo to v obliki narodnega edinstva ali pa v obliki renegatstva. Jugoslovansko edinstvo je renegatstvo v obliki političnega stremljenja. Narodno-mislečemu Slovincu mora biti ilirstvo ali jugoslovanstvo ravnoliko zoperno, kakor mu je nemško ali italijansko misleče Slovenstvo. Zato smo odločni nasprotniki jugoslovanskega edinstva oziroma „ilirizma“, narodnega kakor kulturnega, kajti kultura je vsebina in fundament narodnega življenja. Brez kulturnega življenja ni tudi narodnega življenja. Kdor žrtvuje narodno kulturo, svoj kulturni jezik, žrtvuje tudi narod.

Pač pa smo za politično edinstvo, zato, da z združenimi političnimi močmi lažje branimo svojo narodno individualnost in se kot narod razvijemo kdaj na najvišjo stopnjo kulturne višine. Razume se, da moremo biti Slovenci za politično edinstvo le pod tem pogojem, če se nam garantira popolna svoboda razvoja svoje narodne individualnosti, kajti sicer nima politično edinstvo za nas nobene vrednosti. Politično edinstvo južnih Slovanov pa nikakor ne sme biti za nas edina karta, na katero stavimo vso svojo bodočnost, ampak ravnati se moramo vedno po tem, da nikoli ne oškodujemo narodnih interesov. Tako edinstvo je še vprašanje daljše bodočnosti. Ampak v današnjih razmerah je mnogo realnejše vprašanje južnoslovanske vzajemnosti, politične kakor kulturne. Mi smo mnenja, da bi bilo veliko pametnejše, da se ne prepiramo o tem, če smo Slovenci planinski Hrvatje, ali če so Hrvati in Srbi eno in isto, faktum je, da se ne čutimo več kot en narod in to je merodajno. Mnogo pametnejše bi bilo, ako bi se naše teoretično bratstvo uveljavljalo v praksi, ko bi začeli pozitivno delati za ojačenje narodne individualnosti Slovencev, Hrvatov in Srbov. To bi bila aktivna južnoslovanska vzajemnost, vzajemnost dela. Dela potrebujemo, ne romantičnih fraz. Čas je, da se Slovenci streznimo tudi v svojem jugoslovanskem navdušenju in začnemo bolj misliti tudi na sebe. Delajmo z vse energijo za svoj obstoj in napredek, vse drugo nam mora biti postranska stvar. Govoriti smo morali tako, kakor nam je narekoval interes Slovenstva in nič ne moremo zato, če komu ne bo prav.

Dr. FRAN LOSKOT:

VERSKA KRIZA IN MODERNI MISLECI.

V I. in 2. številki „Napredne Misli“ smo priobčili razpravo o sodobni verski krizi. Na tem mestu pa podajemo nekoliko dokumentov, ki to krizo natančneje osvetljujejo v marsikaterem oziru.

Revija „Coenobium“, ki izhaja v Lugani, je pozvala več sodobnih mislecev, da bi precizirali svoje stališče v verskem vprašanju. Odgovorilo jih je stošestinsedemdeset. Njih odgovori pa so bili natisnjeni v posebnem „Almanahu“.

Vprašanja, ki so tvorila podlago ankete, so bila ta-le:

1. Ali razlikujete med verstvom in verstvi?
2. Ali zavzema kako mesto v vašem mišljenju bog?
3. Kaj razumete pod verskim čuvstvom?
4. Ali se peča vaš duh s problemom bodočega življenja?
5. Kakšno je po vašem nazoru razmerje med verstvom in dogmo?
6. Ali je mogoče spraviti vero z znanostjo?
7. Smatrate nraavnost za odvisno ali za neodvisno od verstva?
8. Menite, da more šola brez boga resnično vzgojevati?
9. Ali ste si ohranili brez zмене vero svoje mladosti?
10. Ali priznavate odnose med državo in cerkvijo in kako si jih predstavljate?

V tem referatu hočemo podati le tri odgovore dotičnih strokovnjakov in sicer odgovor Salomona Reinacha, konservatorja antropološkega muzeja v Saint-Germainu, dalje R. Montera y Paulliera, predsednika apalačnega dvora v Montevideu (v Južni Ameriki) in Giuseppa Sergija, vseučiliškega profesorja v Rimu.

Reinach je odgovoril tako-le:

Versko čustvo je podlaga vseh določenih verstev, in sicer je to mistična forma povsem pravilne ideje, namreč ideje vzajemne odvisnosti oseb v idealni družbi, ki zavzema žive in mrtve, preteklost in sedajnost.

Beseda „bog“ je izmed teh, katerih se je treba ogibati, zakaj niti dve osebi, ki se je poslužujejo, nimajo enake prestave o bogu. Vprašanje o eksistenci boga ni znanstveno in bi se sploh ne smelo staviti.

Molitev je psihološko dejstvo, katerega lahko konstatujemo, in ga tudi sami podvzamemo, in na samem sebi lahko opazujemo njegove srečne učinke. Vprašanje po objektivnem učinku molitve pa se ne sme zastaviti.

Versko čuvstvo eksistuje in je eksistovalo vedno; razvija se, kakor se razvija vsako čuvstvo; to zadostuje. Kultura razuma ga more očistiti, toda nikdar ga ne more ohladiti. Vsak človek doživlja čuvstva, katera je mogoče nazvati verska, zato ker se umikajo iz sfer naše razsodnosti pri veliki žalosti, bridki tesnobi, in pri krasnem prizoru narave. Tu prikipi stara intuitivna in podlaga naše nature mistična na površje in ovlada naše življenje razuma in logike.

Vprašanje po bodočem posmrtnem življenju ni da bi zastavili našemu razumu; ampak čuvstvo se oprijemlje te vere, ki je instinktivna in splošna.

Dogma je trditev brez razlogov in se tiče božjih stvari. Vsaka dogma je napad na človeški razum. Versko čuvstvo pa pa nima ž njo ničesar opraviti.

Tedaj nima skupnega predmeta z nauki pozitivnih verstev; vendar znanstvena kultura nas v splošnem vsposablja zato, da ne vsprejemamo verskih naukov, ki temelje na tekstih in svedoštvih, katera ne obstanejo pred kritiko razuma.

Nravnost izhaja iz verstva, je njena emancipirana hčerka. Ideja sankcije je barbarična predstava; v očeh vede ne more biti kazni nič drugega kakor individualno ali socialno zdravlilo, nikakor pa ne more biti akt maščevanja.

Učiti v šoli o bogu in od njega izvajati vso nravno kulturo, je velik nesmisel, zakaj nravnost se mora opirati na drugačno podlago, kakor so negotova domnevanja. Otroke je treba učiti, ako še ne zgodovino verstva, pa vsaj osnovo te zgodovine in jim pokazati, kako se je z napredkom človeka vse laiciziralo, tudi nravnost.

Do 13. leta sem trdno veroval v boga stvarnika in maščevalca, kakor tudi v nesmrtnost duše in v povračilo po smrti. V 19. letu sem preboleval krizo katoliškega mysticizma pod vplivom Bossueta, katerega sem mnogo čital; ali nikakor se nisem mogel prepričati o soglasnosti evangelijev, dasi sem poznal sveto pismo, seveda le v izpisu. Študije pa me niso osvobodile popolnoma vsakega verskega čustva; toda prepričal sem se, da pozitivna verstva temelje na prevarah. Te prevare so očitne in so sramota za človeški razum. Naša dolžnost je, da na nje vedno opozarjamo, jih grajamo in umolčimo s stvarnimi argumenti te, ki

jih izrabljajo, dasiravno na nje sami ne verujejo.

Država mora čuvati nad služabniki cerkve in jim braniti, da bi posegali v sfere njegové oblasti, t. j. v sfere politike. Sicer pa jim more in mora dati svobodo.

Z odgovora R. Montera y Paulliera navajamo to-le: Po mojem mnenju je strah pravi vir vere. Človek se božanstva bolj boji, ga ljubi in ga kliče na pomoč v nadi, da mu bo naklonjeno, da mu da sreče, večjo srečo, kakor jo ima njegov bližnji. Vera ima torej svoj glavni vir v bolj ali manj prikritem egoizmu. Premišljevanja o tem, kaj bo po smrti, je le ena faza strahu pred bogovi maščevalci, o katerih so nam v mladosti rekli, da eksistirajo.

Splošnost verskega čuvstva je zmota. Učeni in resnično izobraženi ljudje tega čuvstva nimajo in lahko opazujemo, da polagoma vedno bolj zginja z napredkom človeštva. Zdi se, da imajo to čuvstvo nevedne mase, ali ne vsled kake naravne neobhodnosti, ampak to je posledica strahu, atavizma, ako ni to le modna obleka ali sredstvo špekulacij.

Ne verujem v boga in se ne trudim več, da bi vedel ali menil, da eksistuje. Zroč okoli sebe in uvažujoč zgodbe svojega življenja in to, kar sem doživel pri drugih, sem prišel do prepričanja, da je smešno misliti, da bi kakorkoli mogel zastaviti tek prirode ali spremeniti njene zakone. Po mojem mnenju je torej molitev akt egoizma ali lenobe. Nimam potrebe moliti, da bi živel, oziroma da bi hotel živeti kot mož. Posmrtno življenje je zgolj domnevanje, ki nima nobenega prostora več v mojem mišljenju . . . Kteri je moj glavni razlog proti nesmrtnosti tega, kar imenuje vera dušo? Ta-le: doslej so živele milijarde ljudi, vendar pa nimamo dokaza, da je duša enega samega človeka od teh preživela telo. Ko bi bog res eksistiral, bi nam moral podati tak dokaz, da bi razpršil naše dvome in si zagotovil našo ljubezen. Verovati v smislu verstva pomeni toliko, kakor nekaj trditi, česar ne vem in sploh nikoli ne morem vedeti. Kako mi je mogoče sprijazniti se s tem, da bi veroval na sv. Trojico in devištvo Marije, ne da bi se odrekel dostojanstvu inteligentnega človeka? Veda ne zahteva, da bi se človek tako zavrgel in ne nalaga mi takega zatajevanja samega sebe. Veda torej ravna lojalno in častno s človekom, vera pa ne.

Morala je od verstva neodvisna, zakaj verstvo je po izreku svojih služabnikov nekaj docela popolnega in se ne sme ničesar spremeniti na njem, zato ker je prišlo že popolno na svet, dočim je morala podvržena zmenam in se izpolnjuje sorazmerno z napredkom človeštva.

Kar se tiče misli sankcije, zavzema ta v mojem нравnem življenju važno mesto. Samo da sankcija, ki napolnjuje mojo duševnost in me vede k čednosti in poštenju, ni strah pred kaznijo, od strani mojega bližnjega, ali pred maščevanjem krutega boga, ampak nada, da me bodo ti, ki so krog mene, smatrali za človeka pravičnega, dobrega in spoštovanja vrednega in da bodo tudi ti, ki pridejo za menoj, slišali o meni, da sem bil eden izmed teh, ki so s svojim pravičnim delom hoteli poplemeniti svojo existenco in storiti nekaj dobrega za svojega sočloveka.

Povsem tem, kar sem rekel, ne more moj odgovor izzveneti drugače kakor v klicu po svobodni, posvetni šoli. Verstvo v šoli more naše duševno življenje le zastrupiti s trajno žalostjo, strastjo in strahom.

Temeljiti pouk v нравnosti je vsekakor potreben, ampak pouk нравnosti brez boga; ona нравnost pa, ki jo uče vere, ta je v šoli le zato, da vzgaja uboge na duhu in ljudi brez vsake volje.

Nič nimam več tega, kar nazivljete vero otroških let. Izgubil sem jo polagoma, zlasti ko sem doraščal, in ko so moje študije in lastna opazovanja kazala praznoto verske nabožnosti. Star sem 53 let in šele po 40. letih svojega življenja morem reči, da sem resnično svoboden mislec. Ateist, popolen ateist iz duše in srca sem še-le kratko dobo.

Kot državljan svoje domovine ne priznavam cerkve in je nočem priznavati. Nima nič skupnega z republiko; zakaj zgodovina nam jasno pripoveduje, kakšna zla je že napravila državam cerkev.

Tako torej misli ta strokovnjak o verstvu in cerkvi. Profesor Giuseppe Sergi pa pravi med drugim: Kaj mislim o verstvu?

Moja mati, moja draga mati si je želela ter prizadevala, da bi bil prav pobožen in od zgodnje mladosti me je podučevala v katoliški veri.

Naravno, da s sedmim letom nisem razumel ničesar, razen to, kar sem videl, ali kar so mi drugi pripovedovali; tako sem sledil naukom svoje matere.

Ko sem pa odrasel, začel sem se upirati in duhoven me je silil k veri. Ko me je nekoč privedla mati v cerkev, da bi bil šel k spovedi, sem utekel. Ne morem reči, da bi mi bili moji prijatelji k temu pregovorili, dasiravno smo si bili istih misli. Ta notranji upor je torej nastal v meni neposredno.

Spoznal sem, da je, posredovalec med bogom in človekom popolnoma odveč in smatral sem ga za povzročitelja vseh zmešnjav v verskih zadevah, kakor da bi tuji človek hotel bolje vedeti

moja intimna čustva in da bi se mu izpovedoval. Od tega časa sem se ogibal vseh verskih obredov. Vendar mi je ostal neki nemir, nekaka bojazljiva dvomljivost. Nisem pa hodil po potih agnosticizma in izključeval existenco najvišjega bitja; vendar dospel sem od dvomov in strahu k negaciji. Kot mlad mož sem čital Renana nadejajoč se, da v njegovem „Življenju Jezusovem“ najdem kaj primerneza za sebe; toda našel sem tu le misticizem, ki se ni prilegal moji duši in mojim nagnenjem.

Filozofija in veda sta me oprostili dvomov in me privedli k prepričanju, da je bog popolnoma nepotrebno bitje v vesoljstvu, in da je ta misel le zapreka svobodnemu razvoju človeškega duha. Daljše študije so me v tem prepričanju še utrdile. Osvojenje od misli na najvišje bitje v kakršnikoli obliki mi je pripravilo veliko zadovoljstvo in se veselim zdaj svoje existence.

S to svobodo duha, s to emancipacijo idej in čustev živim že več let v popolnem miru sam s seboj, s svetom in z ljudmi: no bojim se ničesar, nimam nobenih dvomov o življenju in smrti, vem, da ima človek na tem enak delež kakor vsako drugo živo bitje, namreč večni mir v individualnem zaniku.

Moj ideal ima realno vsebino; je mnogoteren in zahteva dela in agilnosti, svobode, neodvisnosti duha.

Človeštvo, čigar povzdigo in popolnost iščemo v individualni in socialni sreči in emancipaciji od vsakega suženjstva fizičnega in duševnega, je neizčrpljiv izvor mnogo idealov sorazmerno z naklonjenostjo in odnosov teh, ki mu žrtvujejo življenje.

Znanost je čist ideal, izvor vzvišenih in nesebičnih čustev. Če se je poslužujemo, služi človeštvu tudi s svojimi gmotnimi dobrotami ter osvobojevanjem od vsega zla in intelektualnega suženjstva.

Umetnost s svojimi umotvori, s tolažbo v usodnih bolestitih življenja in z osveženjem duha rodi ideal estetični. Toda najvišji ideal, vir najlepšega veselja je priroda, vesoljstvo v vseh svojih oblikah in pojavih.

Vesoljstvo je predmet znanstvenega izsledovanja, ampak je obenem tudi neizčrpljiv vir čuvstev, katerih čarobo in moč proživljam.

Tak je torej moj mnogoletni ideal, in to zadostuje, da more nadomestiti imagineren ideal božanstva, ki mi moti jasno krasoto vesoljstva in prestriguje peroti duha.

Nekoč sem obiskal Côté d'Azur, katero je Cavour odstopil Napoleonu III. in stopim na monaško predgorje. Tu opazim cerkev, katero je pred kratko dobo dal sezidati knez. Šel sem noter. Ko

grem ven, postojim na pragu pred krasnim prizorom. Azurno morje brez konca in kraja se je razprostiralo v podnožju predgorja in nad njim je žarilo nebo v vsem svojem lesku. Tu zakličem: Ali nam je treba cerkve na tem kraju, kjer stoji cerkev prirode, žareča od leska in krasote?

Te izjave navedenih mislecev so vsekako zanimive in gotovo razjasnujejo verski problem z marsikatere strani. Treba jih je samo čitati brez predsodkov.

ULEHLOVE MISLI O ŠOLI.

Naša šolska pedagogika deli učence na pridne in nepridne; po njeni klasifikaciji so učenci zelo pridni, pridni, manj pridni, nestanovitni in zanikerni; so jako nravni, nravni, manj nravni in nenravni, in njih neuspeh je zelo dober, dober, zadosten, komaj zadosten, nezadosten in popolnoma nezadosten. Ali izmed vseh teh učencev pa so jako pridni, jako nravni in jako dobri ti, ki znajo hitro odmlevati naučene lekcije; manj nravni, zanikerni in nezadostno nadarjeni so ti, kateri nikdar ali pa samo včasih ne znajo tako lepo odgovarjati, da bi jih bila uradna pedagogika lahko vesela.

Da se ne bom oddaljeval, pripomnim kratko še to: Amerikanska šola vzgaja naraščaj tako, da bi bilo vsako dete kedaj zmožno za kako delo, da bi znalo nekaj delati, da bi se moglo pozneje v življenju živiti s kakim delom; dalje se vzgojujejo tako, da bi se s šolsko vzgojo izboljševala nadarjenost severoamerikanskega ljudstva.

Vidite gospod doktor, tega pri nas ni. Pripoznate tudi, da je čisto naravno, če otroci reagirajo na tako ravnanje, saj kot živi stvori morajo reagirati. Oškodujejo se v šoli z različnimi „zlobnostmi“ ali pa izven šole z porednim in divjim obnašanjem, ki izgleda že kakor bolezen. Učenci hitro zapazijo kaj na svojih učiteljih in hitro si izberejo učitelje, ki jim poplačajo to, kar so morali prestati od njih. Ako se jim pa to mogoče ne posreči, se odškodujejo za to izven šole. Učenci n. pr. takoj zapazijo, da učitelj takoj preiskuje v šoli delikte in da se po konstatiranju fakta določba kazni končuje z daljšo moralno pridigo. To jim je vendar prijetnejše, kakor pa prebavljanje osovražene zgodovine,

prirodopisa ali pa katekizma. Zato skrbe za to, da ne bi nikdar zmanjkalo deliktov. Uloge so sicer razdeljene, vendar se zgodi, da nekateri učenci radi prevzamejo riziko kazni. Jako strogi ali pa nedosledni učitelji so praviloma kaznovani s tem, da se učenci proti njim na različen način organizirajo in oddajo to svojo organizacijo tudi svojim naslednikom v razredu, ali pa se odškodujejo učenci izven šole z divjo porednostjo, katera nas mnogokrat naravnost osupne s svojo nerazumno in navidezno brezsmotrenostjo, ki pa nikakor ni utemeljena v naravnem otroškem značaju. Dečki se postavijo n. pr. pred tujo jablano, nanosijo opeke in kamna in tolčejo potem ob drevo, dokler ga popolnoma ne upostošijo; ali pa porežejo na šolskem vrtu vsa drevesca, kolikor jih dosežejo. In vse to delajo za to, ker je to prepovedano, ker se to kaznuje, ker se odrasli ljudje jeze, najbolj pa zato, ker je potreben upor in ker je potrebno se odškodovati za šolski pritisk.

In tu vidite g. doktor, da nastane potrebno nadzorstvo, to se pravi, kazenski sistem tudi za čas izven pouka. Vsled te deške razposajenosti nastajajo konflikti ne samo med učencem in učiteljem, temveč tudi med šolsko upravo in učiteljem, med občinstvom in šolo. Nastane potreba nadzorovati učenca pred poukom, po pouku, izven šole, celo na poti do cerkve, iz cerkve, v cerkvi in iz vsega se izcimi naravna potreba, da se nadzirajo tudi učitelji in vodje šol!

Avstrijska pedagogika misli, da mora tako biti in zato resno predpisuje, da naj šolski vodja pazljivo nadzoruje učitelje v šoli in izven šole, učitelji učence v šoli in izven šole, in se resno pripravlja k temu, da se ustanovi urad okrajnega šolskega nadzornika, ki bi pazil na to, kako se obnaša v šoli in izven šole šolski voditelj, kako učitelji in učenci.

Drugače je v Ameriki. O kazni v ameriški šoli pravi Rathbone, član angleške šolske ekspedicije: „v ameriških šolah imajo otroci čudovito svobodo in prostost. Učitelj jih nikakor ne opominja naravnost, ne nadzoruje nikakor njih obnašanja in vendar tu ni prav ničesar, kar bi bilo podobno neredu. Je sicer tu disciplina, ali ta disciplina raste iz znotranjosti. Otroci se obnašajo pravilno, ker vedo, da je potem življenje v šoli veselejše, milejše in koristnejše. Otroci se smejo smejeti, govoriti in prosto se gibati, ako se s tem ne moti šolsko delo. Razmerje ameriškega učitelja k otrokom je razmerje prijatelja ne pa razmerje gospoda, in zato vlada v šoli približno tako ozračje, kakor v urejeni in mili domačiji. Otroci so srečni in videti je, da jih veseli šolsko življenje; so ljubeznjivi, skromni in pri tem ven-

dar veseli in neprisiljeni. Lepo je slišati in videti, kako prosto, svobodno in nepritajeno se obračajo otroci v svoji trenutni domišljiji z vprašanji in domisleki do učitelja; milo je opazovati fino obnašanje učiteljevo napram otrokom in njegove ljubeznive, taktne odgovore. Stalno stremljenje učitelja je, vzbuditi v otroku obvladaje samega sebe, silo za samostojno in svobodno izražanje misli. Ostale lastnosti otrok, na ta način vzgojenih, njih vpljudna nežnost, vzajemna postrežljivost, nedobičkaželjnost so naravne posledice tega učnega sistema.“

V ameriški šoli sme otrok govoriti, se smejati, povpraševati, se gibati. Stavi barake, tke platno ali sukno, modelira, riše; da bi bilo dovolj prostora za risanje, zato ni v sobi samo ena črna deska, temveč stene so krog in krog obložene z črnimi deskami, na katere rišejo otroci. Ko otrok riše, ne kopira, kakor pri nas, temveč riše, kakor sam hoče, da napravi sebe razumljivejšega, in ponazoruje svoje pripovedovanje o tem, kar je videl, slišal, izkusil, izmislil; da, zagovarja, če je treba svoje prepričanje proti razredu in učitelju.

Ameriški učenec se sme gibati! Sme se podati v spor z razredom, da, s samim učiteljem. To pa zato, ker vlada v ameriški šoli ozračje urejene domačije, ker je razmerje ameriškega učitelja k učencu tako, kakor razmerje dobrega očeta k lastnemu otroku!

Do takega ravnanja z otroci so prispeli v Ameriki vsled pridnega proučevanja otroka. Študira se v resnici bogastvo otroka, njegov mišljenski proces, njegove sposobnosti, nagoni in nagnjenosti. Pri nas naj bi otrok promišljal? O čem? Da bi imel misli o tem, kar pripoveduje gospod učitelj? Ali pa celo gospod katehet? Nad otrokom, ki bi javil kake pomisleke, bi se znesla policijska nevihta, nad njegovimi stariši in nad vso šolo!

Prišli smo k tretji bolešni strani našega šolstva. Mogoče je, prisiliti telo, da ostane več ur v odrevenelem miru, mogoče je prisiliti otroka, da si vbija v glavo namesto resničnih spoznanj le besede in simbole, ampak ne more se ga prisiliti k temu, da ne bi razmišljeval, da se ne bi rodile v njegovih možganih misli, domnevanja, dvomi. Otroka se lahko edino le primora, da skriva in taji svoje mišljenje. Tako sta učitelj in učenec naravnost primorana, da sta si tuja.

Učenec začne hitro dvomiti, posebno o tem, kar zapoveduje verovati g. katehet s svojo nezmotljivo gotovostjo. Začenja se to s sv. Miklavžem in konča s skeptičnim premišljevanjem o neskončnem. Pri tem učenec hitro spozna, da je docela nevarno, če

vpraša doma očeta po tem in onem, ker vede to k konfliktom doma in v šoli. In hitro dospe k čudnemu zaključku. Že prvi stavek rimskega katekizma: „Vsak katoliški kristjan“ (kar v katoliški občini rojenemu otroku naravno pomeni, vsak človek) „ki pride k zreli pameti, je dolžan verovati“ —.

Tako je oktrok v strašni nravni nezmožnosti, v npravem suženjstvu, v stanju neprestane lažnjivosti in neprestane hinavščine in le z grozo in strahom se zdržuje v tem stanju. Čim bolj sili katehet osemnajstletne učence n. pr. k dobesednemu citiranju vseh dokazov o brezmadežnem spočetju Marije, čim bolj se kaznuje vsak migljaj očesa, ki bi kazal, da mladenič tem dokazom ne verjame, bolj so žalostni nasledki tega nasilja.

Med učiteljem in učencem se utrjuje na ta način popolno odtujenje. Obenem se odtuji otrok od starišev, ves njegov ljudski ponos se podcenjuje, otrok izgubi samozavest, samoobvladanje, in zavest lastnega ponosa. Podcenjevanje človeške časti je karakterističen značaj avstrijske pedagogike.

Šola je s svojim nasiljem odtujila učenca rodbini in sebi. Šola ni otroku kraj veselja. Zato išče učenec radost in tolažbo izven šole. Tu pa smo dospeli pri nas že kar k dovršeno izdelanemu sistemu, kako nuditi odrasli mladini izvenšolske radosti.

Kjer je srednja šola, pripravnica, gospodarska ali podobna šola, tam so tudi gostilne, ki so urejene za skrivne, varne večerne gostije dijakov. V takih gostilnicah se nahajajo sobice, iz katerih lahko dijaki skrivaj odidejo, ako je vkljub vsej opreznosti gostilničarja zvedel o sobici profesor, in pride vizitirati. Najdejo se tudi prijatelji, ki se ob takih prilikah pridružujejo mladeničem, jih uče krokarske pesmice, različne družabne igre in speve, pri katerih se plača za kazen par litrov piva ali pa par porcij gulaža, uče jih igrati karte in z gostilničarjem vzajemno vse tako urede, da se dijakom v sobi dopade. Ko se dijaki navadijo tega življenja, se vrača včasih ves razred ob eni ali pa ob dveh ponoči domov, seveda ne v treznem stanju.

Naša avstrijska pedagogika goji to zlo z vnovič povišano potenco nadzorstva. Javno se o tem sicer ne govori rado, in le slučajno razsvetli ostri blisk tu in tam to, kar se v resnici godi.

Amerikanski in angleški učitelji so predvsem gentlemani. Ravnaajo z otroci, kakor s člani naroda, h kateremu spadajo sami. Ker hočejo, da bi bil njih narod svoboden, čaščen in spoštovan, spuščujejo to svobodo že v otrocih, ki kmalu postanejo njih someščani, člani njih naroda so že sedaj. Ako bi otrokom vcepljali topost, bi kazali s tem le nespoštovanje lastnega naroda. Oni ne

ravnajo z otroci svojega naroda, kakor s psi, ker bi s tem dali tujcu nekako pravico, da se podobno obnaša napram njih mladini in tudi napram vsemu narodu.

Pri nas seveda ni tako. Naša pedagogika dela iz učiteljev policijske uslužbenca in učitelji vse to prenašajo.

Bil je ravnatelj, ki je imel v vsakem razredu nekoliko učencev za tajne policajce. Ti so smeli obiskati gostilne, da so poizvedovali, kje se shajajo ostali dijaki. Ko so to izvedeli, je ravnatelj poslal tja profesorje, da bi uradno konstatirali to, o čemer so poročali študentovski detektivi ravnatelju.

To zahajanje v gostilne vede pri nas k pedagoškemu vprašanju, ali se dovoli učencem obisk gostiln in od katerega razreda začeni. Dijakom se dovoljuje, da se nekako odškodujejo na izletih in pri dovoljenih plesnih zabavah.

Rokodelstva se mladina na srednji šoli ne uči, saj se ne vadi niti v znanstvenem delovanju, v počitnicah ne dela nič, ni delavec, ne sprevodnik, nikdo je ne navaja k samostojnemu mišljenju in k gospodarski samostojnosti; vodi jo tako — da se odškoduje z nizkim uživanjem.

Iz vzgledov, katere sem navedel, razvidite g. doktor, da vsled šolskega pritiska ne izgubljajo samo učenci moč nad samim seboj, svojo čast in osebno dostojnost, temveč da to policijsko nadzorstvo vpliva slabo tudi na učiteljstvo.

Vem, da se ne obnašajo tako vsi naši učitelji napram mladini. Ali se tako glasi naše vprašanje? Ne. Tu se gre za čisto stvar! Amerikanski mladenič je svobodni občan, sin svobodnih držav severne Amerike, in zato ne sme nikdo ž njim tako ravnati in tudi nikdo ne ravna! Amerikanskega mladeniča brani ves svobodni narod velikih združenih držav, ker ta narod s tem brani in zagovarja lastno občansko svobodo. Amerikanski mladenič je svobodni občan tudi v ameriški šoli.

Občutek, ki ga ima naša mladina, ko prestopi šolski prag, posebno prag srednje šole, je občutek groze, strahu, suženjske pokorščine; iz tega pa, kakor sem omenil izvira naravno, da so največji povzročitelji te groze veroučitelji, ker ravno ti vedno vsiljujejo dobesedno memoriranje učnih knjig in nadiktiranih ali hektografiranih zapiskov v zvezkih in vrhtega potlačijo vsak svobodnejši mišljenjski pojav. Treba bo nabrati dokumentov o tem!

Ali ni primerno g. doktor, da bi zastavili vprašanje, kje so se ti učili tega vzgojateljskega rokodelstva?

To pa je že daljše poglavje. — — —

B. Č.

KRITIKA IN POLEMIKA.

BRUNČKO O TEORIJI IN PRAKSI.

(Dalje.)

Temeljna misel, na katero opira Brunčko svojo trditev, da sme narodni radikalec biti član socialno-damokratske stranke in narobe, je ta: za presojo načel socialne demokracije ni merodajen njen program, ampak njena praksa. Jaz pa trdim, da je za presojo strankinih načel sploh merodajen njen program in oficialne interpretacije tega programa, ne pa njena praksa ali privatni nazori nekaterih strankarjev. Na to sporno vprašanje sem deloma odgovoril že v Knafličevi repliki. Dodam še to-le. Brunčko argumentira tako nekako: v teoriji sicer socialna demokracija zastopa načela, ki se ne skladajo z načeli narodnega radikalizma, ali praksa njena dokazuje, da v resnici zastopa drugačna načela, načela, ki se v bistvu krijejo z narodno-radikalnim programom. Tako n. pr. piše v IX. letniku „Omladine“ na 10. strani: „Naj M. Rostohar tisočkrat z ozirom na socialno-demokratski program konstantira, da socialna demokracija ne priznava ne razredne države, ne današnjega družabnega reda in da je ravno proti tem stvarim v prvi vrsti naperjen njen boj, vsak, kdor zasleduje dnevno politiko pri nas in drugod, mu bo odgovoril z ozirom na dejstva, da v praksi tega ni videti. Rostohar to sam priznava, pa ker si ne ve drugače pomagati, o praksi socialne demokracije raje — molči, ali pa si privešči k večjemu izgovor, da se Bissolati in Joures n. pr. s pojmom revolucionizma — igrata.“

Nimam navade govoriti na dolgo in široko o stvareh, ki so ljudem takorekoč ob sebi razumljive. Med take stvari štejem tudi nazor, da praksa stranke ne more biti merilo za presojo njenih načel, zato se o praksi socialne demokracije nisem razširjeval, ampak na par mestih sem kratko označil svoje stališče meneč, da bo dr. Brunčku to zadostovalo, kakor je gotovo zadostovalo tem, ki količkaj poznajo politično strankarsko življenje. Ker pa je začel Brunčko to izrabljati, hočem na tem mestu spregovoriti tudi o praksi.

Iz prakse ni mogoče nikdar dokazati, da ta ali ona stranka

zastopa taka in taka načela, ne pa onih, ki jih ima sistemizirane v svojem programu. To pa zaradi tega. V praksi stranke najdemo vedno slučaje, katerih ni lahko spraviti v skladnost s strankinimi načeli. V takih slučajih pač govorimo o konfliktu med prakso in načeli stranke, vendar pa nobenemu razsodnemu človeku ne bo padlo v glavo, iz tega izvajati, da dotična stranka ne vstraja več pri načelih, ki jih ima v svojem programu, ali da prava načela stranke izraža njena praksa.

Slučaji takih konfliktov dokazujejo samo to, da stranka v danih razmerah s svojimi socialnimi silami in sredstvi, s katerimi razpolaga, ne more direktno uveljavljati svojih načel, ampak skuša indirektno, po ovinkih taktike¹⁾ priti do svojega cilja. Kadar se mora stranka zaradi takih konfliktov pred kritiko javnosti zagovarjati, tedaj jih predstavlja kot zgolj taktične poteze; stranka se torej s tem še nikakor ne odreka svojih načel, nasprotno, prav v takih slučajih ima stranka dostikrat potrebo, da posebno povdarja in zagovarja svoja načela. Dokazov za to imamo ravno v socialno-demokratskih strankah največ.

V praksi stranke najdemo pa še več slučajev, ki strogo odgovarjajo njenemu programu in tako s fakti dokumentirajo načelno prepričanje stranke. In kaj bi sledilo iz tega, če postavimo, da je praksa vedno izraz strankinega prepričanja? Sledilo bi to, da stranka vede in hote zastopa zdaj ta, zdaj zopet ona načela. To pa je proti temeljnim pojmom javne npravnosti, in takih očitkov se vsaka stranka energično brani. Ali dela tu morda socialna demokracija kako izjemo.

Govorimo konkretno iz prakse socialne demokracije!

Socialnodemokratski vodja poslanec Pernerstorfer se je šel v imenu avstrijske socialne demokracije poklonit cesarju.²⁾ To znano dejstvo je gotovo kos politične prakse. Ali pa iz tega sledi, da je avstrijska socialna demokracija monarhistična ali celo didinastična stranka? Kakor znano, se je slovenska socialna demokracija vezala že z nemško-nacionalno, laško liberalno pa tudi s klerikalno stranko. Jasno je, da v slučaju, ko se je zvezala z nemško-nacijonalno stranko proti slovenski, je podpirala nemške interese proti slovenskim, in v slučaju, ko se je zvezala s klerikalno stranko, n. pr. v Mostah, in ji pomagala do zmage nad

¹⁾ V mislih imam samo one slučaje, ko stranka vedé, toda le navidez dela proti svojim načelom.

²⁾ Dr. Brunčko to sam omenja v VIII. letniku „Omladine“, na 32. strani pisoč: ... in poslanec Pernerstorfer se je šel predstaviti kot predsednik zbornice cesarju kot posebljeni državi in mu obljubil „zvestobo in pokorščino“.

narodno napredno stranko, je s tem očitno podprla klerikalizem proti narodnim in naprednim stremljenjem. Ali smo morda upravičeni iz tega sklepati, da se je slovenska socialna demokracija v teh slučajih odrekla svojih načel in se strinja z načeli nemško-nacionalne in celo klerikalne stranke, ki so v njenih očeh same buržuazijske stranke?

Brunčkovo stališče prakse je popolnoma nevzdržljivo, zakaj iz njega ni nobenega logičnega izhodišča.

Spor glede tega, ali je za presojo načel socialne demokracije merodajen njen program ali njena praksa, smatram s tem za rešen in rečem kratko: zanesljiv izraz načelnega prepričanja vsake stranke, tudi socialno demokratične, je v normalnih razmerah vedno njen program in oficijalne interpretacije programa, ne pa praksa stranke.

Ostane nam še spor o tem, če je program socialne demokracije skladen z narodnoradikalnim programom ali ne. Opirajoč se na program socialne dem., sem dokazoval, da stoji socialna demokracija načeloma na stališču kolektivne lastnine, razrednega boja, historičnega materializma in revolucionizma. Brunčko pa to zanika sklicujoč se na prakso in pa na razne interpretacije socialno demokratičnega programa od strani nekaterih posameznikov, ki zahtevajo in utemeljujejo revizijo socialnodemokratičnih načel. Povdarjal sem že na nekem drugem mestu, da take interpretacije ne morejo biti merodajne za presojo strankinih načel, dokler ne zadobe oficijalne oblike in sankcije od stranke kot dopolnilo njenega programa, temveč ostanejo privatna naziranja dotičnikov in njih ožjih somišljenikov. To hočem v naslednjem pojasniti. V socialni demokraciji se nahajajo razne frakcije, ki zastopajo precej različne nazore od najortodoksnejšega Marxizma do najekstremnejšega revizionizma. Ako se postavimo na stališče dr. Brunčka in smatramo za strankina načela tudi taka naziranja posameznih avtorjev, kdo bo pa potem še mogel dognati, kaj je pravo prepričanje socialne demokracije in kaj ni? Ali imajo morda avtorji, na katere se sklicuje dr. Brunčko več pravice interpretirati in reprezentirati načela socialne demokracije, kakor oni avtorji, ki zastopajo nasprotno nazore? V slovenski socialni demokraciji imamo ortodoksne Marxiste in revizioniste oziroma centraliste in avtonomiste. N. pr. dr. Tuma se je ostro postavil proti avtonomistični češki socialni demokraciji, ki je jela revizionistična načela glede narodnosti v praksi uveljavljati, rekoč¹⁾: „Separatizem je lo-

¹⁾ Glej „Zarjo“ z dne 31. maja 1912.

čitev, separatizem je rušitev, zato je ga mora vsak nepristranski sodnik obsoditi . . . Separatizem se ni rodil iz potrebe čeških proletarskih mas, dmpak iz ideologije meščanskih strank. Kolikor doktorjev, toliko mnenj in strank. Podoben zgled je italijanska stranka, ki se pod vplivom advokatov cepi na nebroj frakcij. Vsled tega mora proletarec v svoji duši tembolj obsojati separatistične pojave. Pač pa sem mnenja, da nam manjka kompetence in da naš strankin zbor ne more obsojati kakor je mogel obsojati nemški strankin zbor v Inomostu. Separatizem ni socializem in je v očitnem nasprotju z Marxovim naukom o ekonomskem materializmu“.

Dr. Ferfolja je odkritosrčen revizionist, zagovarja avtonomizem t. j. strokovno organizacijo po narodnosti proletariata in je svoj čas energično obsodil postopanje socialnodemokratske stranke v Trstu proti kulturnim zahtevam tržaških Slovencev. Kristan pa je na strankinem zboru v Inomostu razvijal v imenu jugoslovanske socialne demokracije te nazore¹⁾: . . . nikoli nismo prezrli potrebe internacionalnega nastopa. Saj veste, mi sami tukaj doli imamo takšna vprašanja. Mi smo, kakor sem že na nekem vašem zboru rekel, narod, ki še ni nikak narod, narod, kateri ne ve, iz koliko delov obstoji. Ampak vse te domače stvari, ki so zgolj postranskega namena, socialnega demokrata ne smejo motiti, da bi ne vedel, da je skupen nastop važnejši, kakor vse drugo. Ni mogoče tajiti, da so narodi in da so tudi narodni interesi, ampak razredno zavednemu socialnemu demokratu morajo biti vsi ti interesi za sto stopenj nižji, kakor skupen interes delavcev, kakor interes internacionalne. V tem smislu smo doslej delali in hočemo tudi za naprej delati.“ Katero mnenje je merodajno za stranko? Dr. Tumovo? Dr. Ferfoljevo? Kristanovo?

Ne, merodajen reprezentent je tu stranka sama, ki izraža svoje prepričanje v programu in resolucijah²⁾, ki so nekako dopolnilo k posameznim točkam programa.

To so povsem razumljive stvari, in mislim, da mi ni treba več govoriti o njih. Preidem na ona izvajanja dr. Brunčka, ki se tičejo socialnodemokratskega programa samega.

Citiral sem program češke socialne demokracije zato, da dam razsodnemu čitatelju možnost kontrolirati moja izvajanja, toda

¹⁾ Glej „Arbeiter-Zeitung“ z dne 31. okt. 1911.

²⁾ Opozarjam pri tej priliki na resolucije letošnjega strankinega zbora jugoslovanske socialne demokracije, katere se glase v antirevizionističnem smislu.

ravno z viri, iz katerih sem črpal, nisem imel posebne sreče, kakor zatrjuje dr. Brunčko, zakaj v tem programu so nahaja tudi pasus: „Oviranje izdelovanja, ki ga izvršujejo posamezniki, stori poedinsko last vedno nepotrebnejšo in škodljivejšo, zaeno s tem pa se ustvarjajo nujni duševni in gmotni pogoji za nove reforme družstvene produkcije na podlagi družbene lasti. Ob enem se proletarijat zaveda, da mora ta razvoj podpirati in povspesovati, da mora biti tu cilj: prevod delavnih sredstev v družbeno last in da je sredstvo v njegovem boju za osvobodjenje delavskega razreda pridobivanje politične moči. Nositelj tega nujnega razvoja mora biti le razredno zaveden k razrednemu boju organiziran proletarijat“. To dr. Brunčku popolnoma zadostuje, tako da se na prakso socialnodemokratske stranke niti ne mara sklicevati; zakaj v navedenem pasusu vidi sijajen dokaz zato, da socialna demokracija ne zagovarja revolucijskega načela, ampak načelo razvoja in reform. Zato Br. kar ne more razumeti, kako sem mogel na podlagi tega programa trditi, da socialna demokracija ne more delovati na izpopolnjevanje sedanje družbe, saj reforme so vendar izpopolnjevanje.

Odgovarjam. Ko sem citiral omenjen program, sem dobro vedel, da se dotični pasus tam nahaja, tudi njegov smisel sem prej premislil in sem si z ozirom na celoten program ugotovil, kaj pravzaprav pomeni ta pasus v svoji čudni štilizaciji. Vendar nisem prišel pri tem do istih zaključkov, kakor dr. Brunčko, in sicer iz naslednjih razlogov.

(Sledi.)

PREGLEDI IN REFERATI.

SLOVENSKA UMETNOST.

Nekaj o grafični umetnosti. (Dalje.) Do sedaj opisani načini izdelovanja grafičnih umotvorov imajo v glavnem namen, da omogočijo slikarju izdelati originalno sliko v večjem številu iztisov, ne da bi bilo treba še tuje roke pri prenašanju slik na tiskarsko ploščo. Zato pa imajo povsem vrednost originalnih slik in se drugod plačujejo razmeroma z visokimi cenami. Vendar je razlika, ali umetnik izdelava odtiske lastnoročno ali pa pošlje ploščo v tiskarno. Navadno se razlikujeta ta dva načina odtiskov po tem, da imajo prvi s svinčnikom lastnoročno napisano označbo, drugi pa imajo isti tekst natiskan.

Tiskarna mora preskrbeti navadno tiskanje v onih slučajih, kjer je potrebno, da se slike v velikem številu razmnožujejo. Vendar se lesorezi navadno sploh ne tiskajo v tiskarnah vsled mehkebe lesa, ki ne prenaša močnega pritiska, bakropisi pa le, kadar se potrebuje večja zaloga. Nasprotno pa zopet nima smisla, da bi kdo litografske odtiske sam izdeloval, ker pri tem načinu tiskanja „ročni odtiski“ sploh niso mogoči in ker spretni litografi v tiskarnah ne morejo slik pokvariti.

Navadno se pa poslužujejo umetniki v onih slučajih, kjer je treba izdelati večje število odtiskov, drugih načinov risanja.

V razumevanje naslednjega naj sledi kratek opis foto-mehaničnih načinov reprodukcije. Začnimo pri visokotisku. Zgodovina lesorezov seže v čase pred Gutenbergom. Kakor znano ni Gutenberg izumitelj tiskanja z lesenimi klišeji, ampak samo sestavljanja teksta s posebnimi črkami. Leseni klišeji so se izdelovali najprej iz mehkega lesa, pozneje so pa uporabljali plošče iz trdega lesa („pušpana“). Tudi se je pokazalo, da plošča lažje vzdržuje pritisk tiskarskih strojev, ako je prežagana povprek in ne vsporedno z žilami. Iz prvotne umetnosti je postalo rokodelstvo, ko so jeli nastajati zavodi za izdelovanje lesorezovnih klišejev in ko so posebni nastavljenici v teh zavodih prenašali risbe in slike na lesene plošče, ter jih potem vedno s finejšimi rezili izdolbli. Vsled tega ne kažejo lesorezi iz poznejših dob (napr. reprodukcije v „Moderne Kunst“) niti malo podobnosti z lesorezi recimo iz 15. stoletja.

V bistvu podobno z lesorezom je bilo izdelovanje klišejev iz cinkovih in drugih kovinskih plošč. Risba se je prenesla z masnim črnilom na gladko ploščo, bela mesta pa je izjedla kislina, kar je bilo mnogo enostavnejše, pa je tudi zmanjšalo lepoto spretno izrezanih črt.

Toda tudi tukaj je bila umetnikova risba na milost in nemilost prepuščena rokodelčevi spretnosti ali nerodnosti. Popolen preobrat iz-

delovanja takih klišejev je prišel šele z izumom fotografije. Samo fotografija je v stanju prenesti sliko brez izprememb popolnoma točno na cinkovo ploščo. Čim je bila torej izumljena, je moral način izdelovanja klišejev stopiti na popolnoma nova pota. Umetniki-risarji, ki so poprej za tisek namenjene risbe izdelovali ali direktno na tiskarskih ploščah ali pa vsaj na način, da pri prenašanju slik na ploščo niso nastale prevelike tehnične ovire, so jeli sedaj risati brezskrbno. Niti velikosti ni bilo treba jemati v obzir, saj je fotografija dopuščala poljubno zmanjševanje risb. Omejitev je bila samo še v tem, da so slike morale biti črno bele, t. j. brez prehodnih tonov. V obzir so torej prišle samo perorisbe.

Vendar pa ni dolgo trajalo in tudi ta omejitev je skoraj docela odpadla. Po vstrajnem eksperimentiranju in poskušanju so prišli namreč na to, da se da cinkografski kliše — tako namreč imenujemo gori opisane klišeje — izdelati tudi po sliki s poljubnimi toni, ako se fotografira slika s pomočjo rastra. Raster se zove fina mrežica, vrezana v steklo, ter se vstavi v fotografičnem aparatu pred občutljivo ploščo. S tem se doseže, da je slika sestavljena iz samih malih kvadratov ki so beli ali črni ali pa sivi. Ako se taka fotografija kopira na cinkovi plošči, se doseže z primernim postopanjem, da kislina izje popolnoma samo bele kvadratke, sive pa le zmanjša, črne pusti neizpremenjene. Tako izdelan kliše da odtiske, ki kažejo s prostim očesom pogledani vse prehode, ki se nahajajo v originalu. S povečalnim steklom pa vidimo da je slika sestavljena iz samih malih koščkov, ki so črni a različni v velikosti.

Tako nastali klišeji — imenujemo jih avtotipije — so pač najbolj razširjeni enobarvni klišeji, in te sedaj splošno uporabljajo tam, kjer je treba fotografske reprodukcije po slikah ali po naravi, razmnožiti z navadnimi knjigotiskarskimi stroji.

Kakor tudi treba občudovati ravnokar opisano iznajdbo, vendar tudi ta ni popolna. Jasno je da kliše ne sme biti sestavljen iz prefinih delcev, posebno pa da prazni prostorčki med točkami in potezami ne smejo biti preozki, kajti v tem slučaju se zelo lahko zgodi, da tiskarsko črnilo napolni te male žlebčke in da ti vsled tega na odtiskih izginejo. To se zgodi posebno takrat zelo rado, ako se vprablja mesto najfinejšega tiskarskega črnila navadno, ali pa če se ne izbere prava kakovost papirja.

Zato je pa naloga grafikov, da izkušajo s primernimi tehnikami pri risanju za reprodukcijo namenjenih risb preprečiti te nedostatke. Previden grafik si bo zato izbral vedno cinkografsko reprodukcijo. Pri tej pride v prvi vrsti vpoštev enostavna perorisba, ali črnobela risba izvedena s čopičem, gosjim peresom, ošiljenim lesom itd.

Kdor si pa želi lepe reprodukcije srednjih tonov, si bo priskrbel strgalni papir*) (Schabpapier). Strgalni papir je prepariran tako-le: Papir trde vrste je pokrit s tanko plastjo bele krede. Na tej plasti pa je natisnjen vzorec iz tankih paralelnih črt, točk itd., a tako fino, da v mali daljavi vidiš enakomerno sivo barvo. Na tem sivem dnu se

*) Vzorce strgalnega papirja pošilja na zahtevo tvrdka Angerer in Göschl, Dunaj XVI, Ottakringerstr.

da prav prijetno s peresom ali čopičem risati. Z ostrim nožem (dobi se tudi posebna vrsta strgalnih nožev) se nato izpraskajo ali strgajo ene partije, ki morajo biti bele ali svetlejše sive. S tem da se strga papir le nalahko, se namreč doseže, da ostanejo od natisnjenih črtic le mati delci. Taka risba spretno izvedena kaže torej lepe prehodne tone iz črne do bele, a kar je glavno, v tisku je čisto enaka originalu. Kajti tisk se izvrši potom navadne cinkografije, saj je slika sestavljena v resnici samo iz bele in črne barve. (Dalje prihodnjič.)

Slovenci na belgrajski razstavi. Kakor čujemo se je belgrajska razstava zelo dobro obnesla tako z ozirom na umetniški vspeh kakor tudi materijelno. Klobuk doli pred narodom, ki ve tako ceniti važnost umetnosti, kakor so to pokazali sedaj Srbi. Nič manj nego 80.000 dinarjev se je uporabilo za nakup umotvorov in od te vsote je odpadel na Slovence lep del. To je praktična jugoslovanska vzajemnost in vnaprej nas mora že zazebsiti, ako pomislimo, kako se bomo bratom Srbom revanžirali, ko bo v Ljubljani IV. jugoslovanska umetniška izložba. Ali bomo mogli vsaj razmerno z velikostjo našega naroda vrniti? Ali bomo v stanu takrat ceniti kulturno važnost takih prireditvev? Ali se bo vsaj začelo dovolj zgodaj z delom? Pri nas je navada, da se umetniške razstave naznanijo morda mesec dni pred otvoritvijo. Potem pa riši, slikaj in kipari na vse kriplje, da boš mogel kaj vposlati! Zato pa imajo vse razstave značaj nepopolnosti. Koliko je umetnikov in sicer naših najboljših à-la Smrekar itd., ki se razstav sploh ne udeleže. Drugi zopet poiščejo v kotih svojega stanovanja, kje je še kaj zaprašenih »špehov« ki še niso bili razstavljeni in bi se dali spremeniti v denar.

Tako ne pojde gospoda! Na delo dokler je čas. Seve, rekli bodo, društva ni, kdo je pa kompetenten začeti z delom? G. Jakopič ne more vse delo sam nositi na svojih ramah. To pa ni izgovor. Kajti jasno je, da so tu oni umetniki, ki bivajo v Ljubljani in okolici, moralno prisiljeni skupno delovati v tem smislu, da se pravočasno in v zadostnem obsegu začnejo priprave za jugoslov. izložbo v Ljubljani. Predvsem bi bilo treba naglasiti, da one stereotipne notice, ki se prikazujejo tu pa tam v »Sl. Narodu« ali morda še v enem dnevniku nikakor ne zadostujejo. Le z osebnimi vabili je mogoče doseči skupen nastop, kajti nič ni tako lahko prezreti, kakor notico v naših dnevnikih, ki mešajo vedno politične, umetniške in razne športne in društvene novice po istih oddelkih.

Mednarodna umetniška razstava v Draždanih. Velika svetovna razstava v Draždanih je privlekla v Draždane letos na tisoče tujcev iz vseh vetrov. Je pa tudi velik umetniški užitek ogledovati si to razstavo. Katalog, ki obsega 1959 šte. ne dopušča, da bi si človek v nekoliko dneh ogledal vsak umotvor posebej. Vsak gledalec si pač tu uredi čas tako, da se ustavi le pri onih slikah in kipih, ki precej na prvi pogled napravijo nanj vtis ali ki nosijo znana imena.

V obče je vtis razstave podoben sodobnim razstavam. Prevladujejo oljnate slike v sočnatih barvah a med temi figuralne slike. Med zadnjimi je mnogo portretov, precej svetopisemskih in drugih religioznih tem, nekaj genre-slik a nobene zgodovinske slike. V teh-

niki so večidel moderne, nekaj jih je pač staromodnih, zelo malo pa pretiranih in neprebavljivih. Vidi se da se začinja že izkristalizovati nova umetniška doba, ki je vrgla raz sebe peneče fraze umetniških žonglerjev vseh vrst in da si je priborila umetniška poštenost in resnoba zopet prvo mesto.

Razdelitev razstave napravlja prav dober vtis, ker se tu ni jemalo toliko ozira na narodnosti, kakor na sličnosti umotvorov. Tako vidimo posebni kiparski oddelek, oddelek za monumentalno slikarstvo, grafični, arhitekturni in umetnoobrotni oddelek.

Originalne so najbolj slike v oddelku za monumentalno slikarstvo. Kako različno razumejo slikarji ta izraz. Edino Egger-Lienzove slike so res monumentalne v pozah, v tehniki in v izrazih, večina drugih pa je le monumentalnih dimenzij. Tako ima Hedler dve kolosalni sliki, kjer slika ponesrečene turiste z alpami in prepadom vred v naravni velikosti! Človek se mora takim poskusom ameriškanske reklame za svojo osebo le smehljati. Klinger, ki ima nekaj dobrih grafik, odbija s svojimi suhoparnimi posili-narodnimi slikami s pompejansko opremo, enako se človek s časom do grla nasiti Klimtjad, ki polnijo eno sobo. Naravnost smešno pa je, kako vodi Liebermann občinstvo za nos. Tako ima nek pastel (med mnogimi drugimi), ki mu je dal ime »Obala Noordwijska«. Potprežljivi bralec naj si predstavlja sliko v obsegu tiskanega polja »Napr. Misli«, v vodoravnem položaju razdeljeno z vodoravno potezo približno na pol. Gornja polovica je namazana enolično morda z eno potezo pastelnega berolinskomodrega risala; dolnja polovica je pa rjava. Par normalnih potez z rumeno in ena s temnejšo modro barvo predstavljajo znane obmorske košare v kopališčih in morje. Da je pa prvo nebo in pesek, je bralec morda uganil. Stavim sto proti eni, da je v stanu vsak šolarček, ki je imel vsaj enkrat pastelne barve v roki, napraviti enako sliko v 2 minutak. In — notabene — slika je prodana! Je pač Liebermannova! Večina je pa res dobra, a izključeno je le na kratko naštetih dobra dela. Najlepši je morda grafični oddelek, no v vsakem se lahko nagledaš in navžiješ do — onemoglosti.

V. mednarodna razstava za umetniško vzgojo v Draždanih, ki je prostorno spojena z medn. umetniško razstavo, mora razveseliti vsakega obiskovalca. Komu se ne vsiljuje pararela med učnimi metodami sedanjega časa in med onimi polpretekle dobe. Risanje po spominu in po naravi, vporabljanje vseh mogočih slikarskih tehnik, komponiranje ornamentov in pri Čehih še posebej narodna ornamentika, to je kratka vsebina sedanjega dela. Seve zelo kratka vsebina! Kajti metod je toliko, kolikor je učiteljev, različnih risb toliko, kolikor je učencev.

Tu daleč ne zadostuje prostor za opisovanje te razstave, vendar pa je naša dolžnost, da omenimo kakšno vlogo igramo Slovani pri tej razstavi. Slovenci — nismo zastopani, Poljaki tudi ne. Ruske zbirke kažejo dobro voljo, a drugega nič. Med Jugoslovani smo opazili le risbe iz neke zagrebške šole, ki pa bi bile po pravici morale ostati skrite v Zagrebu! Čehi pa so sploh na prvem mestu. Nekaj tako krasnega in čudovitega, kakor so narodni ornamentični slo-

vaške dece pod vodstvom moravskih učiteljev narisani, se morda ni še razstavilo nikdar. Čuli smo opazke nemških profesorjev, da učenci umetno-obrtnih šol na Nemškem ne bi bili v stanu komponirati tako lepih ornamentov, kakor so na samostojnih risbah slovaških otrok.

Moravski učitelji risanja pa so združeni v posebnem društvu, kjer se medsebojno navdušujejo in uče. Zato ta krasni uspeh.

Ob priliki otvoritve te razstave je bilo v Draždanih veliko število Slovanov. Slovence sta zastopala prof. Saša Šantl iz Pazina in učiteljica Danica Šantlova iz Gorice. Slovani so se zbrali v holetu Palmengarten, kjer so napolnili veliko dvorano. Zastopniki vseh slov. narodnosti so bili pozdravljeni in so odzdravili — a vsi so se divili uspehom bratov Čehov.

Da bi naslednja razstava, ki bo čez štiri leta, kazala Slovane v večji popolnosti, se je sestavil odbor iz vseh slov. narodnosti, ki naj organizira delo v tem smislu. Kot glasilo učiteljev risanja vseh šol za vse slov. narodnosti se je določil »Naš směr« v Brnu izhajajoči krasni list moravskih risarskih učiteljev. —e—

Dobrodelna loterija za slovenske umetnike. Splošno slovensko žensko društvo priredi s privoljenjem c. kr. finančnega ministrstva efektivno loterijo na korist slovenski upodablajoči umetnosti. Izda se 20.000 srečk po kroni ter bo 200 dobitkov. Ti dobitki bodo originalne slike, risbe in kipi naših slikarjev, risarjev in kiparjev. Prvotno določbo, da se srečke ne smejo razpečavati tudi od hiše do hiše, je c. kr. loterijsko dohodarstveno ravnateljstvo na Dunaju vsled nove prošnje »Splošnega slovenskega ženskega društva« v tem smislu izpremenilo, da se sme srečke prodajati tudi z razpošiljanjem v pismih ter z razprodajanjem po društvih med člani.

Že sedaj bi se pa usojali opozoriti prireditelje na sledeče: Večje število darovanih umotvorov bo mogoče le dobiti s pravočasni mi naznanili in povabili. Naj se tudi takoj v začetku jasno označi, čemu se ima uporabiti denar, kajti če vsi darujejo mora biti tudi dobiček vsem namenjen. Ne mislimo, da bi se svota morala razdeliti med umetnike, ampak uporablja se za naprave, ki so vsem koristne. V prvi vrsti naj bi bil to temelj za podpore ali štipendije posamičnim ali pa naj se s tem samra Jakopičev paviljon, ki pa mora biti nato skupna last slov. umetnikov ali pa ad hoc ustanovljenega društva. —e—

LITERARNI PREGLED.

PREGLED REVIJ.

Listy filologické (XXIX. I. 43.—48.) so prinesli izpod peresa Hugona Siebenscheina razpravo: Několik slov o spůsobu, kterak Mácha psal »Máj«.

Prve pesnike nemške romantike karakterizira byronizem, sentimentalnost in neresničnost. Bili so pesniki manire, oddaljeni od resničnega življenja ter so živeli le svoji fikciji, ki bi bili najraje napravili

iz nje resnično življenje. Petnajst let pozneje so se pojavili poeti, ki so posnemali Brentanov katolicizem in občudovali prvo knjigo Heinejevih pesmi.

Mladi Macha je bral z veseljem pesnike zgodnje romantike. Hugon Siebenschein je dognal, da je imel Macha zapisnik, kjer je zapisoval verze, ki so se mu porodili ob branju pesnikov. Mnogokrat je tudi prepesnil cele partije ter jih uporabljal pri svojih pesnitvah. Najbolj so vplivali nanj mali nemški Byronovi opigoni. Našel je v njih motive, ki so si z vso silo osvojili njegovo otožno in fantastično dušo. Jakubec piše v svoji »Geschichte der čechischen Literatur« (str. 214.): »Novalis, der unseren Dichter so sehr anzog, hat keinen gefühlvolleren Fortsetzer seiner Hymnen an die Nacht gefunden als Macha.« Škoda, da ni primerjal Siebenschein v svoji razpravi še Novalisa ter nam podal eventuelne reminiscence.

V časopisu *Musea Království Českého* (l. 1912. II. 268—269.) je napisal med drobnimi prispevki Č. Zíbrt članek: *Začátky Časopisu Českého Musea r. 1819*. Zíbrt pripoveduje, da je našel med V. Hankovo ostalino 3 načrte, ki izpričujejo, kako se je Hanka trudil, da bi dobil češki muzej svoj lastni časopis. Izdelal je načrt za češki in nemški časopis, ki bi naj gojil materni jezik, govoril natančno o postanku muzeja, prinašal recenzije važnih rokopisov in knjig, priobčeval pesmi, zgodovinske, naravoslovne in druge razprave. Zíbrt je priobčil češki in nemški načrt s pismom, ki ga je poslal Hanka z načrtoma grofu Kolovratu Krakovskemu. Pa te misli ni uresničil Hanka, temveč še le Palachy l. 1827.

Nadalje opozarjam na zanimiv literaren prispevek, ki je izšel v »Vedi« (II. 2. 161—174.) pod naslovom: *Recimo dve, tri o slovenskem preporodu . . .* (Kidrič — Ilesič.) Dr. Kidrič govori o dr. Ilesičevih »Prispevkih k zgodovini našega naroda«, ki so bili priobčeni v Zborniku za l. 1911, ter ocenjuje dr. Ilesičevo pojmovanje zgodovinskega slovenskega preporoda, Nato je dr. Ilesič repliciral ter pravi: »Rajši nego o zgodovini našega prvega preporoda pišem danes o našem drugem, t. j. o sedanjem preporodu.« (str. 169.) Podati hočem iz tega bistrenja pojmov nekaj misli, ne da bi se nagibal na to ali ono stran, kar bi bilo tudi težko, ker govorita gospoda o različnih dobah.

L. 1834. je bil razpisan konkurz za definitivno mesto slovenskega jezika na graški stolici. Danjko je želel, da dobi to mesto njegov vnet pristaš, radgonski mestni kaplan Anton Lah. Pisal mu je ter mu grigovarjal, da se priglasí. Pa vendar je dobil to mesto že 1823. l. provizorični učitelj Koloman Kvas, ker so deželni stanovi mislili, da imamo že dovolj bogoslovnih slovenistov, pogrešamo pa juridičnih, medicinskih in gospodarskih slovenskih piscev. Danjkova želja (*Man wünscht sogar, daß dieser Posto von einem Priester besetzt werde — wegen der Theologen* [Zb. str. 59.]) se ni izpolnila.

Najzanimivejše vprašanje našega preporoda je gotovo, ali je v dobi Vrazove mladosti že »prodrla zavest o enotnosti naroda štaj. slovenskega in Kranjskega.« Za to govori Kopitarjeva slovnica, ki naglaša slovensko celokupnost, izpričuje Šmigočeva slovnica in tudi Murku so bili Slovenci slovanski narod, na Štajerskem, Koroškem,

Kranjskem, in v zapadnih distriktih Ogrske (str. 166.). Vraz sam je imel v svoji slovenski dobi zavest o enem slovenskem narodu. To nam dokazujejo njegovi črkarski epigrami in prvenci, pa tudi njegova izjava ob prestopu, da je s »Slovenijo obračunal«. Največjega pomena za presojanje Vrazovega prestopa je njegovo prepričanje, »da je vse pisanje v slovenskim, kar nije za prosti puk, ampak za izobražene določeno, ničemerno delo«.

Proti tem dr. Kidričevim izvajanjem povdarja dr. Ilešič, »da je oni stari prepored le en faktor, ki ga jemlje vpoštev, kdor gradi bodočnost«, in mu je poleg tega treba uvaževati celo kopico drugih, »ki jih diktira sila časa in pestrost življenja in ki niso zgolj literarni ali filološki« (str. 199.). Vprašanje, ali smemo govoriti v Vrazovi-Prešernovi dobi o vseslovenski zavesti, je dr. Ilešiču teoretično. Na 170. strani piše, da so »eni pristajali na Ljubljano«, da »so se kretale nje misli v področju današnjega slovenskega sveta (Murko), drugi se niso tega zavedali, tretji so se protivili Ljubljanici kot središču, ali so pa »naravnost gledali v Zagreb (Jaklin, Danjko, Hočevnar, Vraz i. t. d.)«. Ker se ne more govoriti o enotnosti tedanje zavesti, misli dr. Ilešič, da se vobče ne more trditi: »Vseslovenska zavest je bila!«

V Ljubljanskem Zvonu (XXXII. 5.257.—264.) je priobčil dr. J. Š. osem Mencingerjevih pisem prijatelju dekanu Ivanu Veselu, ki nam pričajo, kako marljivo je sodeloval Mencinger pri Ruski antologiji, kjer je objavljenih 28 njegovih prevodov.

Za 6. št. letošnjega Dom in Sveta pa je napisal Tomo Zupan nekaj spominov na Mencingerja ter objavil korespondenco med Mencingerjem in prijateljem duhovnom, ki mu je nasvetoval starosti primerno darilo.

V „Mladi Hrvatski“ (V. 4. 89.—90.) blagruje neki —!— Matico Slovensko, da je našla pravo pot, ko daje beletriji prednost. Dobili smo pa založnika, ki bo izdajal kar biblioteko pisateljev sedanje dobe, kar bo Matico zelo razbremenilo in ji dajalo priliko, da se vrže še z večjo vnemo na znanstvene publikacije, zlasti, ker nimamo akademije.

Lj. Mlakar.

Strannictví, prispevek k filozofiji in sociologiji strankarstva. Znani avtor dr. Edvard Beneš je izdal predkratkem sociološko studijo o strankarstvu. Ker priobčimo natančnejšo oceno v nekateri prihodnjih številk, opozarjamo na tem mestu naše čitatelje na to aktualno delo.

Psychologie bez duše (prof Mareš). Med češkimi psihologi je nastal spor o tem, ako psihologija kot strogo empirična veda zavrača vsako hipotezo o eksistenci duše ali je celo nujno potrebuje. Prof. Mareš pravi v omenjeni knjigi, da brez te hipoteze psihologija ne more izhajati. Njegova izvajanja so velezanimiva.

Popotnik, prinaša letos velezanimive članke: »Delovna in dejanstvena šola« (Pavel Flere) in »Uvod v jožefinsko šolstvo (Dr. Ivan Lah) ki zaslužijo, da si jih vsak slovenski intelektent prečita.

Všestudentsky Kalendar (uredil F. J. Ješek) je izšel z bogato in zanimivo vsebino. Navedemo naj le nekatere najvažnejše članke: Študent in literatura (Arne Novak). O akademičnem študiju (prof.

Fran Drtina). Mladi tehnik in življenje (prof. inž. Brn. Rosa). O preosnovi študija v stroki strojnega inženirstva (prof. dr. V. Felber). O reorganizaciji v stroki stavbnega in kulturnega inženirstva (Jos. Vrba). Reformna stremjenja v stroki arhitekture (J. Dvorák). Montanistični visoki šoli v Pribrami in Ljubnu (Dr. V. Šebesta). Naše študentke (Ana Smiškova). Sedajni tipi srednjih šol in njih bodočnost (Wil. Appelt). Podporna društva in fondi (Jar. Werstadt). Slovanski študent v Pragi (dr. M. Rostohar) Kapitola o Sokolstvu (Leda).

RAZNO.

Končna beseda. Dr. Vošnjak mi je odgovoril na »predragocenem prostoru« v »Vedi«. Prostor v »Vedi« je postal dr. Vošnjaku sumljivo dragocen, zakaj porabil je že mnogo prostora za bagatelnejše stvari, kakor so naša vseučiliška vprašanja. Odgovoril pa je s frazami. Postavil se je v pozo razžaljenega docenta zagrebške univerze in mi očita, da sem postal oseben. Oseben? To je beseda, ki se da desetkrat preobrniti. Lahko pa rečem, da nisem bil bolj oseben, kakor je bil dr. Vošnjak oseben v svojem odgovoru na moja strogo stvarna izvajanja v 1. številu N. M. Ne spuščam se v nobene daljše osebnosti, ker vsak otrok ve, da človeku ni nič ložjega, kakor o svoji osebi imeti najboljše mnenje.

Omejiti se hočem samo na popravke. Dr. Vošnjak pravi, da ni res, da je trdil, da je Zagreb edino pravo mesto za slovenske docente in dijake. Vzamem to izjavo na znanje, pripomnim pa, da nisem citiral njegovih stavkov, ampak sem podajal le smisel njegovih izvajanj, ki so se bistveno glasila vsekako tako. Konstatiram, da je dr. Vošnjak v imenu nekega vseučiliškega odseka pisal dijaškim organizacijam, naj se izrečejo proti Pragi in za Zagreb. Radoveden sem, koliko uglednih mož se v tem strinja z dr. Vošnjakom.

Konstatiram dalje, da sem v 1. številu N. M. zapisal, da je dr. Vošnjakovo habilitacijo v Zagrebu le pozdravljati, da pa koncentracijo slovenskih docentov in dijakov v Zagrebu odsvetujemo zaradi znanih razmer, ki so žal stalna in nepremagljiva ovira realizaciji slovenskih stolic v Zagrebu. Kako more dr. Vošnjak trditi, da sem proti temu, da bi se Slovenec habilitiral na Zagrebški univerzi?

Dr. Vošnjak sam priznava, da so v Zagrebu za slovenske stolice razne ovire, ali on je v tem oziru optimist in pravi, da ni izključeno, da pride do izpremembe. V tem ne vidim posebne globokoumnosti; vsak ve, da izpremembe niso nikoli izključene. Ampak rad bi vedel, koliko je resnih ljudi na Slovenskem, ki bi z dr. Vošnjakom hoteli zidati slovensko univerzo na tak pesek.

Dr. Vošnjak nas mora prej prepričati, da se ta izprememba tudi v resnici zgodi, potem se da čisto drugače razpravljati o Zagrebu. Z ozirom na dr. Vošnjakovo očitiranje, češ da sem pograbil in pogrel stare kvante o manjvrednosti zagrebške univerze, odgovarjam, da je te kvante pogreval že pred menoj dr. Vošnjak sam v časih, ko še

ni bil docent v Zagrebu, zato sem upravičeno trdil, da je dr. Vošnjakovo navdušenje za zagrebško univerzo, kakor tudi njegova neupravičena animoznost proti češki univerzi v Pragi neodkritosrčna, in pri tem ostanem.

Dr. Vošnjaku se zelo čudno zdi, da postavljam srbo-hrvaški jezik na isto stopnjo s češkim. Povem mu, da ga glede kulturne vrednosti postavljam celo nad vse južnoslovanske jezike; nikoli pa nisem trdil, da bi bil češki jezik Slovencu razumljivejši kakor hrvaški. To si je Vošnjak enostavno izmislil. Povdarjam pa, da vrednost jezika obstoji v bogatih kulturnih zakladih, ne pa v njegovi razumljivosti.

Nadalje pravi: Ako bi hotel biti maliciozen, bi vprašal „R(ostoharja), ali je imel tekom istega časa, ki odgovarja mojemu bivanju v Pragi, kaj več uspehov, ko jaz. Mislim, da je bila pri njem tekom istega razdobja njegova bilanca uspehov prav očitno pasivna. R. govori menda iz lastnih slabih izkušenj“. To je osebno izzivanje, katerega odločno zavračam. Bilanca uspehov mojega bivanja v Pragi je popolnoma aktivna, Vošnjakova pa je prav očitno pasivna, zakaj jaz sem postal docent na češki univerzi, dr. Vošnjak pa je moral oditi . . . Žal mi je, da sem primoran govoriti o stvareh, ki ne spadajo pred javnost, ampak jaz si umijem roke.

Dobro mi je znano, da je v Istri par hrvaško-slovenskih okrajev, kjer slovenski uradnik potrebuje tudi znanje hrvaščine. Ali pa hoče dr. Vošnjak iz tega dokazati, da je slovenskemu pravniku neobhodno potrebno, da se gre učiti hrvaščine na zagrebško univerzo? Dotični slovenski uradniki, ki službujejo v Istriji in uradujejo tudi v hrvaščini, so študirali na Dunaju in v Gradcu. Ali ni to veletehten dokaz, kako nujno je treba študirati Slovincem na zagrebški univerzi?!

Dr. Vošnjaku se zdi zato silno originalna moja trditev, da Slovenci ne rabimo hrvaške pravne terminologije. Meni pa se zdi to celo banalna resnica. Jaz trdim, da slovenski uradnik potrebuje poleg slovenske terminologije najbolj nemško, katero mora v današnjih razmerah tako obvladati, da lahko uraduje v nemškem jeziku, zakaj le tako more konkurirati z Nemcem¹⁾. Zato se je mora učiti iz nemških strokovnih knjig. Zaradi par hrvaških člankov, ki zagledajo vsake kvatre beli dan v slovenskih revijah, pa ne bo nikdo čutil potrebe učiti se hrvaščine na zagrebški univerzi. Ne razumem, kako se ta nujna potreba učenja hrvaščine ujema z naslednjo Vošnjakovo trditvijo: „ako predavam v Zagrebu hrvatsko, pomenja to skoraj toliko kakor da bi predaval slovensko“. Ena trditev je gotovo neodkritosrčna.

Menim, da je to, kar hoče dr. Vošnjak v Zagrebu, za naše slovenske razmere večji in riskantnejši eksperiment, kakor pa je provizorij v Pragi. Tukaj je nad 200 slovenskih visokošolcev, ki v pravem času dovršujejo svoje študije in obvladujejo tudi nemško terminologijo, ker jim je tukaj omogočeno, da si jo osvoje.²⁾

¹⁾ Iz tega seveda ne sledi, da je želeli, naj bi uradovali v nemškem jeziku ali celo nemščino podpirali, ali dokler železna nujnost tako zahteva, morajo biti za to tudi vsposobljeni.

²⁾ Če kdo trdi, da Čehi ne znajo nemške terminologije, ne govori resnice. Čehi znajo dobro nemško, pa nočejo nemškutariti, če niso prisiljeni, Hrvatje pa nemško prav neznajo, toda radi nemškutarijo. In v tem je velik razloček.

Zagotavljam dr. Vošnjaka, da se njegov Zagrebški načrt nikoli ne bo izvršil, ker se tudi Hrvatje nikoli ne bodo ogrevali za slovenske stolice v Zagrebu, zakaj to je proti njih težnjam hrvaško-slovenskega edinstva. Hrvatje so nasprotniki vsake slovenske univerze hočejo v resnici le reciprociteto svoje univerze za Hrvate in Slovence. Slovenci pa moramo biti proti reciprociteti zagrebške univerze tako dolgo, dokler nimamo lastne univerve; zakaj jasno je, da bo potem vlada imela cen izgovor in nam ne bo hotela dati vseučilišča, češ saj lahko študirate v Zagrebu in ne potrebujete svoje univerze. Tako bo naš naraven kulturni razvoj ogrožen in ni treba človeku ravno preroškega duha, da uvidi, da se polagoma Slovenci deloma ponemčimo, deloma poitalijanimo in deloma pohrvatimo. Tak bo finale našega jugoslovanstva. Mislimo na sebe in pomagajmo si sami! drug nam ne bo nikdo pomogel. In v tem se tudi ravnajmo v praksi!

Vzajemniška epizoda v preteklosti in sedanjosti. Ker je bil moj članek o jugoslovanstvu že dotiskan, ko sem prejel 2. številko »Vede«, katere velik del je posvečen temu vprašanju, zato dodam na tem mestu nekaj pripomb k člankom: »Vzajemniška epizoda« (dr. Ivan Prijatelj) in »Več sedajnosti!« (dr. B. Vošnjak). Dr. Prijatelj je v jedrnatih stavkih narisal ideal hrvaško-slovenskega edinstva. Obenem je pokazal, da se ta ideal ilirizma ni mogel uresničiti, ker so se temu protivili vsi resnejši slovenski kulturni delavci. In sicer so upravičeno zavračali tak političen anahronizem, kakor je ilirizem. Žal, da se to spoznanje do danes še ni ukoreninilo med slovenskim razumništvom. Zagovornik tega podedovanega greha zdravega razuma med slovenskim narodom je postal v najnovejši dobi Bog. Vošnjak. Da ne ponavljam na tem mestu Vošnjakovih dokazov za ilirizem, odkazujem na njegov članek v »Vedi«. Reči pa moram, da je njegov zagovor ilirizma naravnost obupen.

Dr. Prijateljeva izvajanja so tako jasna, da je bilo potrebno na nje določno odgovoriti, ali so nazori novoilirizma drugačni ali ne. Ako Ilirci nimaio drugih argumentov za jugoslovansko edinstvo, potem je njih stvar izgubljena.

IV. Narodni radikalni shod. Narodno-radikalna mladina, ki je tekom zadnjih deset let prenovila ter pomladila slovensko dijaško življenje in močno vplivala na vse naše javno življenje, sklicuje svoj IV. shod v dneh 13. in 14. septembra v Ljubljani. Predmet razpravam bo: Pomen in bistvo narodnosti. Narodni radikalizem in verstvo. Vseučiliško vprašanje. Organizacija. Današnje gmotno stanje slovenskega visokošolca.

Tiskarski škrat. Cenjeni čitatelji naj blagovolijo popraviti dve smisel kvareči napaki v zadnji številki »N. M.« in sicer se ima glasiiti na str. 87, 4. vrsta od zdočaj porozen (mesto porezan), na str. 88, 12. vrsta adherira (mesto adhezira), na str. 113, 9. vrsta od zdočaj nesprejemljiv (mesto nespremenljiv).

na Slovenskem. S tem namenom stopa pred slovensko javnost in pričakuje od nje tudi pravega porazumljenja. S tem je vse povedano. Razveseliti nas mora ta prvi pojav na polju naše narodne kulture in našega napredka in želeti je, da slovenska javnost izpolni svojo dolžnost do „Napredne Misli“. Marsikdo bo mislil, da je s tem že preveč naprednih revij, v resnici so pa vse te revije potrebne našemu kulturnemu razvoju — in se med seboj spopolnjujejo. Napačno pa bi bilo, če bi plavala naša tvoreča kulturna sila nad masami in bi govorila visoke nerazumljive besede. — S tem bi se širil propad med inteligenco in narodom. Zato je treba stalne vezi. Naše revije, znanstveniki in pisatelji se morajo ozirati na polje pod seboj. Ne orati na prazno! Treba je globoko orati, kdor hoče, da bo bogato rodila njiva. Zato je treba, da se širijo naše revije in listi med narod. Bilo nam je v radost, ko smo prejeli nekaj kart, na katerih so nas priprosti ljudje prosili naj oskrbimo, da se jim pošlje „Napredno Misel“ takoj, ko izide. Marsikak inteligent pa bo mislil, da je to nepotrebno. — Priporočamo „Napredno Misel“ vsem, ki jim je mar našega kulturnega napredka.

„Slovenski Narod“ piše: Dobili smo novo kulturno sredstvo, novo revijo. Ustanovil jo je in urejuje jo docent na češkem vseučilišču v Pragi dr. Mihajlo Rostohar. Naslov te revije „Napredna Misel“, časopis za napredno kulturo. Doslej smo imeli tri revije: „Vedo“, socijalistične „Naše Zapiske“ in klerikal. „Čas“. Pozdravljamo „Napredno Misel“ kot važen pripomoček za umstveno povzdigo slovenskega naroda, pozdravljamo jo s toliko večjim veseljem, ker ima odločno napreden program.

Češki časopis „Neruda“ piše med drugim: . . . Iz navedenega izhaja, da je „Napredna Misel“ veleresna revija, pomeni resnično obogatjenje mlade slovenske kulture. Če bo urejevana v duhu naznačenega programa, in ako bo ostala na tem višku, kakor je prva številka, potem pa sijajno izpolni svoje kulturno poslanje.

H. B.

VSEBINA TRETJE ŠTEVILKE:

Mladina	Str.	97
Dr. IVAN LAH: Herzen	"	101
Dr. EDVARD BENEŠ: Politične stranke in struje	"	106
Dr. M. ROSTOHAR: Jugoslovanstvo	"	111
Dr. FR. LOSKOT: Verska kriza in moderni misleci	"	120
Ulehlove misli o šoli	"	125
KRITIKA IN POLEMIKA: Brunčko o teoriji in praksi. (Dalje.)	"	130
PREGLEDI IN REFERATI: Slovenska umetnost. Nekaj o grafični umetnosti. — Slovenci na belgrajski razstavi. — Mednarodna umetniška razstava v Draždanih. — V. mednarodna razstava za umetniško vzgo- jo v Draždanih. — Dobrodelna loterija za slovenske umetnike. — Literarni pregled. Pregled revij. Listi filo- logické. — V „Mladi Hrvatski“. — Strannictvi. — Psychologie bez duše. — „Popotnik“. — Všestudentsky Kalen- dar. — Razno. Končna beseda. — Vzajemniška epizoda v preteklosti in sedanjosti — IV. Narodni radikalni shod. Tiskarski škrat	"	133
		139
		142
	"	

„NAPREDNA MISEL“

izhaja kot dvomesečnik in stane v naročbi na leto 5 K
(po 3 in 2 K v obrokih), za dijake pa 4 K, posamezni
zvezek po 1 K.